

EEDER

Edebi Eleştiri Dergisi

e-ISSN: 2602-4616

Ekim 2023, Cilt 7, Sayı 2

Atf/Citation: Tonga, N. (2023). "Recaizade Mahmut Ekrem'in Kitaplaşmamış Mektupları", *Edebi Eleştiri Dergisi*, 7(2), s. 318-362.

Necati TONGA*

Recaizade Mahmut Ekrem'in Kitaplaşmamış Mektupları**

Unbooked Letters Of Recaizade Mahmut Ekrem

ÖZ

Modern Türk edebiyatının kurucu isimlerinden Recaizade Mahmut Ekrem (1847-1914); roman, şiir, hikâye, piyes, makale, edebî tenkit, edebiyat teorisi, mektup gibi edebiyatın hemen her türünde eserler vermiş velut bir şahsiyettir. Zaman içinde edebiyatımızın bu önemli isminin külliyatının neşri hususunda bazı çalışmalar yapılmıştır. Bununla birlikte Recaizade Mahmut Ekrem külliyatının tamamlanamadığı, yazara ait bazı hususi/resmî mektupların antoloji ve biyografi türünden kitaplar ile mecmualarda kaldığı görülmektedir. Bu makalede yazarın kitaplaşmamış yirmi mektubu yayımlanarak değerlendirilmeye ve edebiyat tarihine katkı sağlanmaya çalışılacaktır. 1868-1913 yılları arasında yazılan bu mektuplardan on iki tanesi *Bedâyi'ül İnşâ*, *Letâif-i İnşâ* ve *Son Asır Türk Şairleri* adlı kitaplarda; sekizi ise *Revnağ*, *Gayret*, *Şehbal*, *Servet-i Fünun*, *Resimli Kitap* ve *Yarın* mecmualarında neşredilmiştir. Büyük bir kısmı Latin harfleriyle ilk defa neşredilen bu mektuplar, Ekrem'in biyografisine katkı sağlamalarının yanı sıra yazarın dilindeki ve üslubundaki değişimler ile yazdıkları dönemin zihniyetini yansıtmaları bakımından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Recaizade Mahmut Ekrem, Tanzimat Dönemi, mektup, antoloji, mecmua.

ABSTRACT

Recaizade Mahmut Ekrem (1847-1914), one of the founding names of modern Turkish literature, is a prolific author who produced works in almost every genre of literature such as novels, poems, stories, plays, articles, literary criticism, literary theory and letters. Over time, some studies have been carried out on the publication of the corpus of this important name of our literature. However, it is seen that the corpus of Recaizade Mahmut Ekrem could not be completed, and some private/official letters belonging to the author remained in anthology and biography books and magazines. In this article, the author's twenty unpublished letters will be published and evaluated and will be tried to contribute to the history of literature. Twelve of these letters written between 1868-1913 are in the books called *Bedâyi'ül İnşâ*, *Letâif-i İnşâ* and *Son Asır Türk Şairleri*; eight of them were published in *Revnağ*, *Gayret*, *Şehbal*, *Servet-i Fünun*, *Resimli Kitap* and *Yarın* magazines. These letters, most of which are to be published for the first time in Latin alphabet, are important in terms of contributing to Ekrem's biography as well as reflecting the changes in the author's language and style and the mentality of the period in which they were written.

Keywords: Recaizade Mahmut Ekrem, Tanzimat Period, letter, anthology, journal.

* Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, necati.tonga@gmail.com ORCID: 0000-0002-5937-2808.

** [Araştırma Makalesi], Geliş Tarihi: 25.08.2023 Kabul Tarihi: 07.10.2023 Yayın Tarihi: 26.10.2023 DOI: 10.31465/eeder.1350113

Giriş

Modern Türk edebiyatının öncü isimlerinden Recaizade Mahmut Ekrem (1847-1914); şiir, roman, hikâye, tiyatro, mektup, makale, tercüme, edebî tenkit gibi edebiyatın hemen her türünde eser vermiş oldukça velut bir şahsiyettir. Küçük yaşta babasından Arapça ve Farsça öğrenen Recaizade Mahmut Ekrem, Beyazıt Rüştüyesi'nde ve Mekteb-i İrfan'da öğrenim görmüştür. Hariciye Nezareti Mektubî kaleminde çalışırken “bir yandan Leskofçalı Galib ve Hersekli Arif Hikmet Bey gibi divan şiiri taraftarı isimlerle yakınlık kurmuş bir yandan da Namık Kemal, Âyetullah Bey gibi yenilikçi fikirlere sahip isimlerle tanışmıştır.” (Uçman, 2007: 503). İlk kalem temrinlerini *Tasvir-i Efkâr*, *Terakki* ve *Hazine-i Evrak* gibi süreli yayınlarda neşreden yazarın bu dönemde Namık Kemal ve Abdülhak Hamid Tarhan'la mektuplaşması edebiyat hayatına yön veren âmillerden biri olur. Nitekim Namık Kemal, 1867'de Fransa'ya giderken *Tasvir-i Efkâr*'ın yönetimini istidat gördüğü bu genç edibe bırakmıştır.

Afife Anjelik adlı piyesi 1870'te yayımlanan Recaizade Mahmut Ekrem, ardından *Nağme-i Seher* (1871) ve *Yadigâr-ı Şebab* (1873) adlı şiir kitaplarını, *Atala yahut Amerika Vahşileri* (1873) ile *Vuslat yahut Süreksiz Sevinç* (1875) adlı tiyatrolarını neşreder. 1878-1887 yılları arasında Mekteb-i Sultanî ve Mekteb-i Mülkiye'de hocalık yapan Ekrem, bu okullara okutulmak üzere hazırladığı ders notlarını *Talim-i Edebiyat* (1882) adıyla kitaplaştırır. “Döneminde hayli tartışmalara yol açan bu kitabın yayımlanmasının ardından Recaizade Mahmut Ekrem “ustad” unvanıyla anılmaya başlar.” (Parlatır, 1985: 3). 1882-1884 yılları arasında üç cilt hâlinde yayımladığı *Zemzeme* vesilesiyle Muallim Naci ile edebî tartışmalara girişen Recaizade Mahmut Ekrem, 1884'te edebî eleştiri türündeki *Takdir-i Elhan* adlı kitabını neşreder.

İlerleyen yıllarda şiirlerini *Tefekkür* (1886), *Pejmürde* (1895), *Nijad Ekrem* (1900), *Nefrin* (1916) adlı kitaplarında bir araya getiren Recaizade Mahmut Ekrem; hikâyelerini *Muhsin Bey yahut Şairliğin Hazin Bir Neticesi* (1891) ve *Şemsa* (1895) adlı iki kitapta toplar. Ömrünün son demlerinde *Çok Bilen Çok Yanılır* (1914) adlı bir piyese imza atan yazarın, edebiyat tarihimizde yer etmesini sağlayan esas eseri *Araba Sevdası* (1896) olmuştur. Bihruz Bey örneğinde Tanzimat sonrasında orataya çıkan züppe tipleri hicvetmek gayesiyle yazılan *Araba Sevdası*, edebiyat tarihimizin ilk realist romanı kabul edilmektedir.

Mehmet Kaplan *Tevfik Fikret* adlı monografisinde, Recaizade Mahmut Ekrem'in edebiyat tarihimizdeki yeri ile ilgili şu önemli tespiti yapar: “Ekrem'in edebiyat tarihimizdeki rolü birkaç bakımdan önemlidir: Bunlardan ilki Tanzimat'tan sonra gelen yeni edebiyatın basit de olsa estetiğini yapmasıdır. O, Muallim Naci ve arkadaşlarının yeniden canlandırmak istedikleri eski edebiyat karşısında yeninin sağlam ve emin müdafiliğini üstlenir. Bunlardan daha da önemlisi Namık Kemal ve Hâmid'inkinden ayrı bir duyuş tarzıyla Servet-i Fünun nesline zemin hazırlar.” (1987: 20).

Denilebilir ki Recaizade Mahmut Ekrem, *Araba Sevdası*, *Nijad Ekrem* gibi edebî eserleriyle olduğu kadar *Talim-i Edebiyat*, *Takrizât* ve *Takdir-i Elhan* gibi edebiyat teorisi ve edebî tenkit türündeki kitaplarıyla da kendinden sonraki nesli etkileyen bir isim olmuş; Edebiyat-ı Cedide topluluğuna zemin hazırlayarak yeni edebiyat anlayışının edebiyatımızda yerleşmesini sağlamıştır.

Zaman içerisinde Recaizade Mahmut Ekrem'in külliyatını yayımlama hususunda pek çok ismin çeşitli çalışmalar yaptığı görülür. Bu çalışmalardan belli başlılarını şöyle sıralayabiliriz: *Araba Sevdası* romanı çeşitli yayınevleri tarafından defalarca basılan Ekrem'in şiir, hikâye ve roman

türlerinde kaleme aldığı eserleri bir bütün hâlinde İsmail Parlatır, Nurullah Çetin ve Hakan Sazyek tarafından *Recâizade Mahmut Ekrem: Bütün Eserleri* adıyla üç cilt hâlinde yayınlanmıştır (1997). Ekrem'in edebiyat nazariyatı ve belagat alanındaki ufuk açıcı kitabı *Talim-i Edebiyat*, ilk olarak Murat Kacıroğlu tarafından Latin harflerine aktarılarak neşredilmiştir (Recaizade Mahmut Ekrem, 2011). *Talim-i Edebiyat*'ın Latin harfli ikinci baskısı ise Furkan Öztürk tarafından yapıldı (2016). Öztürk, çalışmasında *Talim-i Edebiyat*'ı üç litografya ve iki matbaa baskısını karşılaştırarak eleştirel bir edisyonla yayına hazırlamıştır.

Recaizade Mahmut Ekrem'in Sinan Paşa, Fuzulî, Ebussuud Efendi, Bakî, Nef'î, Nedim, Çelebizade Âsım, Şeyh Galib, Pertev Paşa, Sami Paşa gibi isimlerin şiirlerinden örneklere yer verdiği *Kudemâdan Birkaç Şâir* adlı antolojisi, yazarın ölümünün 100. yılında Âdem Ceyhan ve Halil Sercan Koşık tarafından metnin orijinal nüshasıyla birlikte neşredilmiştir (2014a). Ali Serdar ve Reyhan Tulumlu, 1898 yılında *İkdam* gazetesinde tefrika edilirken sansür nedeniyle yarım kalan *Saime* adlı romanını 2018 yılında Latin harflerine aktararak yayımlamıştır (Recaizade Mahmut Ekrem, 2018). Yazarın *Afife Anjelik* adlı piyesi ise Ayşe Demir tarafından açıklamalı orijinal metin hâlinde neşredilmiştir (2021a).

Yukarıda sıralanan müstakil çalışmalara ilave olarak 2014-2020 yılları arasında Recaizade Mahmut Ekrem külliyyatının Hakan Sazyek öncülüğünde bir grup akademisyen tarafından dört cilt hâlinde neşredildiği görülür. Hakan Sazyek, Tolga Bayındır ve Esra Sazyek tarafından yayınlanan külliyyatın ilk cildinde *Nijad Ekrem* ve *Tefekkür* adlı şiir kitapları yer almaktadır (2014b). Külliyyatın ikinci cildinde yazarın *Takdir-i Elhan*, *Kudemadan Birkaç Şâir*, *Pejmurde* ve *Takrizat* adlı eserleri neşredilmiştir (2014c). Recaizade Mahmut Ekrem külliyyatının Hakan Sazyek, Esra Sazyek ve Betül Solmaz tarafından yayınlanan üçüncü cildi “Şiirler” üst başlığını taşımaktadır ve şairin *Nağme-i Seher*, *Yadigâr-ı Şebâb*, *Zemzeme*, *Nefrin* kitapları ile süreli yayınlarda kalmış şiirlerini içermektedir (2019). Recaizade Mahmut Ekrem külliyyatının son cildi “Piyeler” başlığıyla neşredilmiştir ki bu cilt yazarın *Afife Anjelik*, *Atala*, *Vuslat*, *Havada Çarpışan Sesler* ve *Çok Bilen Çok Yanılır* adlı tiyatro eserlerini muhtevindir (2020).

Kitap hâlinde yayımlanan bu çalışmaların yanı sıra Recaizade Mahmut Ekrem külliyyatını tamamlamak adına çeşitli makalelerin neşredildiği, bu makalelerin büyük oranda Ekrem'in mektupları üzerine yoğunlaştığı görülür. İsmail Alper Kumsar, Ekrem'in Viyana'da verem tedavisi gördüğü esnada eşi Ayşe Güzide Hanım'a yolladığı bir mektubu *Türk Edebiyatı* dergisinde (2018: 48-53); Samipaşazade Sezai'ye yolladığı üç mektubu *Yeni Türk Edebiyatı* (2020: 51-71) dergisinde yayımlamıştır. Şerif Eskin, Recaizade'nin Sadullah Paşa'ya yolladığı beş mektubunu *Türkiyat Mecmuası*'nda neşretmiştir (2020: 505-530). Esra Sazyek, Recaizade Mahmut Ekrem'in *Donanma Mecmuası*'nda kalmış *Havada Çarpışan Sesler* adlı bilinmeyen bir piyesini neşrederek külliyyata önemli bir katkı sağlar (2020: 287-295).

Recaizade Mahmut Ekrem külliyyatına dair son çalışma; Hakan Sazyek, Esra Sazyek ve Betül Solmaz tarafından 2021 yılında basılır. “Recaizade Mahmut Ekrem Külliyyatı 1” üst başlığıyla yayımlanan kitapta Ekrem'in mektupları, arızaları ve çeşitli yazıları bir araya getirilmiştir. Kumsar ve Eskin'in evvelce yayımladığı mektupların da eklendiği bu çalışmada Recaizade Mahmut Ekrem'in 49 mektubu, 7 arızası, 34 yazısı yer almaktadır (2021b).

Yukarıda zikredilen çalışmalara rağmen modern Türk edebiyatının kurucu isimlerinden Recaizade Mahmut Ekrem'in külliyyatının tamamlanamadığı, Ekrem'e ait bazı hususi/resmî mektupların antoloji ve biyografi türünden kitaplar ile mecmualarda kaldığı görülmektedir. Ömer

Faruk Akün'ün tespiti ile “edebiyat ve fikir adamlarının hususi mektupları, onların hayatlarını, mahremiyetlerini, etrafları ile olan temaslarını başka çeşit yazılarından daha samimi ve daha müşahhas bir şekilde aksettirmeleri bakımından edebiyat tarihinin en kıymetli ve orijinal vesikaları arasında yer alırlar.” (1972: 1). Bu minvalde bu yazıda Recaizade Mahmut Ekrem'in kitaplaşmamış yirmi mektubu yayımlanarak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1. Recaizade Mahmut Ekrem'in kitaplaşmamış mektupları

Mektuplar-Arızalar-Yazılar adlı kitapta yer alan metinlerden hareketle söyleyebiliriz ki Recaizade Mahmut Ekrem; dönemin pek çok edebiyatçısı gibi sık sık mektuplar kaleme almış, devrin şartlarına uygun olarak duygu ve düşüncelerini mektuplarla ifade etmiştir. Recaizade Mahmut Ekrem'in başta Namık Kemal olmak üzere, Sadullah Paşa, Samipaşazade Sezai, Abdülhak Hamid Tarhan, Fazlı Necib, Nigâr Hanım, İbnülemin Mahmut Kemal, Celâl Nuri İleri ve Raif Necdet Kestelli gibi devrinin önde gelen şahsiyetleriyle mektuplaştığı görülmektedir. Şüphesiz ki kitaplaşan bu mektuplar, Recaizade Mahmut Ekrem'in ruh dünyasını, edebiyat ilişkilerini, aile hayatını, sosyal, siyasi ve edebî çevresini anlamamız açısından anahtar bir rol üstlenmektedir.

Recaizade'nin mektupları kitaplaştırılırken araştırmacıların *Servet-i Fünun*, *Hürriyet-i Fikriye* ve *Tercüman-ı Hakikat* gibi bazı süreli yayınları taradığı, Mithat Cemal Kuntay'ın *Namık Kemal* biyografisi gibi ana kaynakları gözden geçirdiği; başta Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde yer alan “Namık Kemal Evrakı” olmak üzere, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Aşiyân Müzesi, Atatürk Kitaplığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri (BOA), Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi gibi resmî ve özel arşivlerdeki mektupları derledikleri anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte Recaizade Mahmut Ekrem'in yirmi mektubunun kitaplaşmadığı, antoloji ve biyografi nevinden eserler ile mecmualarda kaldığı görülmektedir. Bu minvalde “Üstad Ekrem”in kitaplaşmamış mektuplarını iki ana başlık hâlinde incelemek mümkündür.

1. 1. Antoloji ve biyografi türünden kitaplarda kalan mektuplar

“Seçmek, seçilmek” anlamındaki “intihab” kelimesinden türetilen müntehabat, “İslam dünyasında geniş hacimli eserlerin içinden belirli bir kısım veya konuların seçilmesi, tekrarlardan arındırılıp özetlenerek bazan müelliflerince yeniden düzenlenmesiyle meydana gelen kitaplarla tanınmış müelliflerin eserlerinden yapılmış derlemelere” (Uzun, 2006: 29) verilen addır. Bugünkü anlamda antolojilere karşılık gelen “müntehabat” nevinden eserler, yalnızca şiirleri veya nesirleri ihtiva edebileceği gibi, nazım-nesir karışık bir hâlde de düzenlenebilir.

Çaylak Mehmet Tevfik'in *Letâif-i İnşâ* (1285), Mustafa Reşid'in *Müntehabât-ı Cedide I-II* (1302-1303) ve *Bedâyi'ül İnşâ* (1302), *Âsar-ı Meşahir* (1303), Bulgurluzâde Rıza Bey'in *Müntehabât-ı Bedâyi-i Edebiyye* (1326/1911, Bulgurluzade Rıza, 2015), Bursalı Mehmet Tahir'in *Müntehabâtü Mesâri ve Ebyat* (1328), Refet Avni ve Süleyman Bahri Beylerin birlikte hazırladıkları *Resimli Müntahabât-ı Edebiyye* (1329), Mehmet Cevdet Bey'in *Müntehabât-ı Sahâif-i Nefise* (1330) adlı kitapları bu türde kaleme alınmış belli başlı eserlerdir. Recaizade Mahmut Ekrem'in dikkatlerden kaçan on bir mektubu, bu tarz iki müntehabat kitabında yer almaktadır.

Recaizade Mahmut Ekrem'in dikkatlerden kaçan mektuplarının yer aldığı ilk eser, Mustafa Reşid'in *Bedâyi'ül İnşâ*'sıdır. Şiir, hikâye, roman türlerinde eserlere imza atan Mustafa Reşid, “ara nesil içerisinde, çıkardığı dergiler, yazdığı roman, hikâye ve şiirlerin yanında, edebiyatımızda tutunmasına yardım ettiği mensur şiirleriyle kendine mahsus bir yer edinen ve

devrinde haklı bir şöhret kazandıktan sonra değişen şartlarla birlikte şöhretini devam ettiremeyerek neredeyse bütün bütün unutulmuş (Özarslan, 1994: 1) bir isimdir. Mustafa Reşid Bey, devrinde yaşayan pek çok isimle âşinalık kurmuş ve hazırladığı antolojilerde bu isimlere ait metinlere yer vermiştir. Yazarın bu metinlerden bazılarını neşredilmiş kitaplardan yahut gazete ve dergilerden seçtiği, bir kısmını ise şair ve yazarlarla bizzat görüşerek kitabına aldığı anlaşılmaktadır. Mustafa Reşid'in hazırladığı antolojiler dikkatle incelendiğinde Recaizade Mahmut Ekrem'e özel bir ilgi gösterdiği, "üstad" bildiği Ekrem'in pek çok eserini antolojilerine aldığı görülür. Bu metinlerden bir kısmı da mektup nevindedir ve kitaplaşmamıştır.

Bedâyiü'l İnşâ'da yer alan ve kitaplaşmayan ilk mektup (1886: 28-29; Ekler, 1. mektup), 16 Safer 1302 (5 Aralık 1884) tarihinde "Suriye Meclis-i Maarifi Riyasetine" yazılmıştır. Mektubun içeriğinden Suriye Maarif Meclisi tarafından umumi bir kütüphane kurulduğu, 6 Ekim 1884 tarihli bir mektupla Recaizade'den bu kütüphane için kitap istendiği anlaşılmaktadır. Recaizade Mahmut Ekrem de bu mektuba verdiği cevapta "memalik-i şahane"nin diğer şehirlerine de örnek olacağına inandığı için Suriye'de kurulan bu kütüphaneye dört eserinden yolladığını belirtir.

Bu mektubun ardından *Bedâyiü'l İnşâ*'da Recaizade Mahmut Ekrem'in Samipaşazâde Sezai Bey'e yazdığı 30 Ekim 1882 tarihli bir mektup yer almaktadır ki bu mektup *Mektuplar-Arızalar-Yazılar* kitaba (2021b: 62-65) Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi kaynak gösterilerek 15. mektup olarak girmiştir.

Bedâyi'ül İnşâ'da yer aldığı hâlde dikkatlerden kaçan ikinci mektup (1886: 33-35; Ekler, 2. mektup), "Bir Tezkire" başlığını taşımaktadır ve 20 Mayıs 1300 (1 Haziran 1884) tarihinde yazılmıştır. "Marûz-ı bendeleridir" hitabından mektubun üst makamda bulunan birine yazıldığı anlaşılmaktadır. Yazar, hatt-ı celîde zamanının ustalarından olan babası Mehmet Şakir Recai Efendi'den bahsederek mektubuna başlar. Recai Efendi, boş vakitlerinde hazırladığı hat levhalarından bazılarını kadir kıymet bilen dostlarına hediye etmiştir. Recai Efendi'nin vefatının ardından onun bu kalem mahsulleri ile ilgili himmet gösteremediğini belirten yazar,¹ Recai Efendi'nin "*el-umuru merhunetün bi evkatihâ*" (İşler, vakitlere bırakılmıştır. -Her iş ancak vakti gelince olur anlamında-) levhasını tezkireyi yazdığı kişiye hediye olarak takdim ettiğini belirtir.

¹ Recaizade Mahmut Ekrem mektubunda böyle yazsa da babasıyla ilgili kaleme aldığı biyografide onun hat sanatına ilgisini şu cümlelerle anmıştır:

"Sanâyi-i nefîse-i Şarkîyye'den olan hattatlıktaki mahareti fevkalâde idi. Hutût-ı İslâmiyye'nin her nevine ve hususuyla hatt-ı celîye merakı bir derecede idi ki cami ve çeşme ve imaret misillü mebani vü müessesât-ı atîka der ve duvarlarında bir güzel yazı müsâdif-i nazarı olunca eşkâl ve nukuşunu sahîfe-i hayâline aksettirmeğe çalışır gibi bir dikkatle bunları uzun uzun temaşa etmedikçe geçip gitmezdi. Mine'l-kadîm, sülûs ve nesih ve celi hatlarını kemaliyle ele getirdiği sıralarda talik ile de uğraşmış ise de gönlünün arzu ettiği raddeye isal etmeksizin terk ederek fakat sinîn-i ömrü altmışa varduktan sonra taliknûvislik hevesini tecdid ve musırrane ikdamatıyla bunda da ihrâz-ı kemâl eyledi. Hatta muahharan meydana getirdiği birtakım talik murakkaatını yalı komşularından bulunan hattât-ı meşhûr sikke-zenbaşî merhum Fettah Efendi'ye arz ve irae ettiği zaman müşârünileyhin 'Artık sana ketebe vereceğim' diyerek latife-perdâzâne beyân-ı takdîrâtta bulunduğunu, hattatlık bahsi der-miyân olundukça, makâm-ı şükr ü mübâhâta irad ederek izhâr-ı tevâzu ederdi.

Malûm olduğu üzere hattatlıkta ve hususuyla hatt-ı celîdeki maharet, mukattaat ve mürekkebât-ı hurûfün eşkâlini kâide-i hatta göre gelişigüzel resmedivermekle hasıl olmayıp bunların suhûlet-i kırâatı işkâl etmeyecek ve tenâsüb-i hendesi-i vicdânîye halel vermeyecek bir nizam altında olarak hüsn-i tertîb ü terkîb ve lûtf-ı telfik u telfîfine rehberî-i zevk-i selîm ile ihrâz-ı muvaffakiyete muhtaçtır ki zaten san'at-ı hattın sanâyi-i nefiseden madudiyetini iktiza eden hüsn ü letâfet de bununla hâsıldır. İşte Recai Efendi'nin hattatlıktaki marifet ve kemali asıl bu cihetten mütecellî idi. Nesih, sülûs, celî, talik ve hatta rika olarak ziver-i beyz-i kırtâs olan her nakş-ı kilk-i bedîa-nigârî, nazar-nüvâz-ı vicdân-ı ibtidâmât içinde nâsiye-nümâ-yı telâttuf olmaz hâssa-i celilesine malik idi." (2021b: 304-305).

Recaizade Mahmut Ekrem'in dikkatlerden kaçan üçüncü mektubu (1886: 35-36; Ekler, 3. mektup), "Bir Tezkire" başlığıyla neşredilmiştir. 27 Teşrinisâni 97 (9 Aralık 1881) tarihli "maarifperver efendimiz hazretleri" hitabıyla başlayan mektup, Abdurrahman Süreyya'ya (1841-1904) hitaben yazılmıştır ve "teşekkürnâme" nevindedir. Yazar, bu mektubunda Abdurrahman Süreyya tarafından kendisine gönderilen *Uhuvvet-i Askeriyye* adlı kitapla ilgili düşüncelerini açıklar. Ekrem, mektubun satır aralarında askerlikle ilgili düşüncelerini de ifade eder. Yazar, Mekteb-i İrfan'daki eğitiminden sonra 1858'de Mekteb-i İdadi-i Harbiye'ye kaydolmuş fakat hastalanması nedeniyle askeriye'den ayrılmak zorunda kalmıştır. Mektubunda "hele bendeniz eser-i âlîlerini okuduğum zaman vaktiyle o meslek-i celîli terk etmiş olduğumdan dolayı ne derece müteessif olduğumu tarif edemem" cümlesiyle askeriye'den ayrılmakla yaşadığı pişmanlığı dile getirmiştir.

Bedâiyü'l İnşâ'da yer alan dördüncü mektup (1886: 36-41; Ekler, 4. mektup), 27 Şubat 1299 (10 Mart 1884) tarihinde kaleme alınmıştır. "Maarifperver efendimiz" hitabıyla başlayan bu mektubun o dönemde, yaşayan edipler üzerine bir tezkiretüşşuara hazırlayan ve Recaizade'den de birkaç parça eseriyle tercüme-i hâlini isteyen Darbazzâde Ali Ruhi Bey'e² cevap olarak yazıldığı anlaşılmaktadır.

Recaizade Mahmut Ekrem, mektupta tezkire türünden eserlerle ilgili düşüncelerini açıklamıştır. Ekrem'e göre tezkire nevinden eserler edebiyat tarihine katkı sağlayacak faydalı çalışmalardır. Bununla birlikte bu tür eserleri yayına hazırlarken bazı hususlara dikkat edilmesi gerekmektedir. Tezkirelerde şair veya yazarların eserleriyle ilgili kendi düşüncelerine yer vermek uygun değildir. Recaizade Mahmut Ekrem, mektubun satır aralarında hazırlanan tezkiretüşşuaraya eleştiriler de yapar. Tezkiretüşşuarada yer alacak şiirlerin kaside, gazel, terci-i bend gibi yalnızca klasik edebiyatımızın nazım şekillerinden seçilmesi ve neticede Abdülhak Hâmid gibi bir ismin tezkire dışında bırakılması Recaizade'ye göre büyük bir yanlıştır. Zira ona göre Abdülhak Hâmid dönemin önde gelen şairlerindedir ve istese bir saatte bir değil beş kaside, beş saatte beş değil elli gazel söyleyebilecek harikulade bir şairlik kudretine sahiptir.

Recaizade Mahmut Ekrem, tezkire nevinden eserlerde tercüme-i hâl bölümlerinin bizzat tezkireyi hazırlayan kişi tarafından yazılması gerektiğini belirtir. Bununla birlikte hazırlanan tezkiretüşşuaranın hayatta olan isimlere hasredilmesi sebebiyle biyografi kısımlarının ilgili şair ve yazardan edinilen bilgilerle oluşturulması uygundur. Bu minvalde tezkirede yer alacak isimlerin doğum tarihleri, eğitimleri, meslekleri, memuriyetleri, rütbeleri, nişanları bizzat ilgili şair veya yazardan edinilen bilgilerle kaleme alınmalıdır. Ekrem'e göre "şu şöyle oldu, bu böyle

² Darbazzade Ali Ruhi Bey (1853-1890) hazırladığı tezkiretüşşuara için o dönemde *Tercüman-ı Hakikat* gazetesine ilan vermiş ve devrin pek çok edibine başvurmuştur. Bu isimlerden biri de Abdülhak Hâmid Tarhan'dır. Abdülhak Hâmid, Recaizade'ye yolladığı mektubunda Darbazzâde Ali Ruhi Bey'in şuara tezkiresine şu cümlelerle değinir: "Ruhi Bey bana kâğıt yazmıştı. Tezkiretüşşuarası için tercüme-i hâlimle Şinasi ve Ziya manzumelerini yazıp bizim Sahib Beyzâde'lere yolladım ki sana irae ettikten sonra Ruhi Bey'e vereceklerdir. Sen o encümen-i edebe dâhil olmak arzusunda niçin değilsin? Üstad rağbet edince davete sen de icabet etmelisin. Yoksa sensiz olarak bu encümene girmekte ben isabet etmemiş olurum." (Enginün, 1995: 310-312.) Abdülhak Hâmid'in bu cümlelerinden Recaizade'nin tezkiretüşşuarada yer almak hususunda gönülsüz olduğu anlaşılmaktadır.

Recaizade ise Abdülhak Hâmid'e yazdığı mektubunda Ali Ruhi Bey'in bu tezkire girişimini şu cümlelerle anmıştır: "Senin tercüme-i hâl ile Şinasi ve Ziya manzumeleri Ruhi Bey'e gönderilmiş, lâkin Ruhi Bey o tezkireyi meydana getiremeyecek gibi görünüyor. Öyle bir encümen-i edeb teşkil etmek kolay değil, güzelce bir şey olsun denirse güçtür. Çalışmak, düşünmek, uğraşmak, yazmak, bozmak yine yazmak, aramak, usanmamak ister ki o da bir rind-i sâgar-keş-i lâubâlinin kârı değildir." (2021b: 86). Nitekim, Recaizade'nin tahmini doğru çıkmış, Ali Ruhi Bey'in tezkiresi yayımlanamamıştır.

gitti” nevinden bilgiler veren *Raşid Tarihi* gibi eserler ile “filan tarihte doğdu, filan tarihte bilmem ne oldu” tarzında yazılan *Fatin Tezkiresi* tarzındaki eserler o dönemde bir boşluğu doldursalar da faydalı değildir. Recaizade Mahmut Ekrem, gelecek nesillerden gayret sahibi birinin çıkıp “ağızdan ağıza intikal eden bütün bilgileri inceledikten ve muhakeme ettikten sonra” edebiyatçıların hâl tercümelerini yazacağına inandığını belirterek mektubunu bitirir.

Recaizade Mahmut Ekrem'in *Bedâyiü'l İnşâ*'da kalmış beşinci mektubu (1886: 85-86; Ekler, 5. mektup), teşekkürname nevindedir ve 24 Aralık 1884'te yazılmıştır. “Biraderim efendim” hitabıyla başlayan mektubun içeriğinden kime yazıldığı anlaşılmamaktadır. Bununla birlikte mektubun cevap mahiyetindeki bir “teşekkür mektubu” olduğunu, Recaizade'nin bu mektubu eserlerine övgüyle yaklaşan birine hitaben kaleme aldığını belirtmek gerekir.

Bedâyiü'l İnşâ'da yayımlanan altıncı mektup (1886: 125-128; Ekler, 6. mektup), “Bir Mektup” başlığıyla yayımlanmıştır ve tarihsizdir. Daha sonra Latin harflerine aktarılarak *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*'nde (M. Kaplan vd., 1997: 65-66) yer alan mektup, edebî mektup türüne güzel bir örnektir. “Birader-i muhteremim, efendim” hitabıyla başlayan mektubun kime yazıldığı, mektubun ilerleyen satırlarında geçen “edîb-i âzam”ın kim olduğu anlaşılmamaktadır. Recaizade, İstinye’de kiraladığı yalının alt katında, denize bakan bir odada bulunduğunu belirterek mektubuna başlar. “Vakit erken, hava güzel, mevki latif”tir. Ardından odasının tasvirine girişen yazar, mekânda bulunan bütün objeleri bir bir sıralayarak âdeta içerisinde bulunduğu mekânın resmini çizer. Odasında yalnız olduğunu ifade eden Recaizade Mahmut Ekrem, dalgaların çağlıtları, odadaki saatin tiktakları, bahçe duvarından denize doğru sarkan yaban asmasının ve elindeki kaleminin çıkardığı sesler arasında bu mektubu yazdığını belirtir. Bu ortamda her şeyi yazabileceğini belirten Ekrem, arkadaşına mektup yazmayı tercih etmiştir.

Mektubun satır aralarında yazarın hâlet-i ruhiyesine dair önemli ipuçları da yer almaktadır. Bir vakitten beri zihninin çok çabuk yorulduğu ifade eden Recaizade, yarım saat kitap okumanın veya yazmanın ardından gözlerinin kan çanağına döndüğünden yakınır. Sıhhatine dikkat etmesi gerektiğini belirten yazar, eğer düzenli bir hayata sahip olmazsa ya tez zamanda ölüp gideceğinden yahut tekrar hastalanacağından korkmaktadır. Yazar, mektubun son bölümünde tekrar odasından izlediği manzaraya döner ve Boğaziçi’yi seyretmenin güzelliklerini belirterek samimi bir dil ve devrine göre oldukça sade bir üslupla yazılmış mektubunu noktalar.

Recaizade Mahmut Ekrem'in *Bedâyiü'l İnşâ*'da yer alan yedinci mektubu (1886: 129-134; Ekler, 7. Mektup), 2 Mayıs 92 tarihlidir. “Birader-i eizzem efendim” hitabıyla başlayan mektubun kime yollandığı anlaşılmamaktadır. Recaizade, bir önceki mektubunun pek kısa olduğundan şikâyet eden birine hitaben yazdığı mektupta “alınız size uzun ve müreffih bir mektup” diyerek sözlerine başlar. Ekrem, burada “müreffih” (ferahlatıcı, iç açan) kelimesini tarzlı bir şekilde kullanmıştır. Zira yazar, mektubunda mektep arkadaşlarından Kolağası ... Efendi ile ailesinin hazin hikâyelerini anlatır. Kolağası ... Efendi, görevi nedeniyle iki yaşındaki oğlu ile hanımını İstanbul’da bırakıp Bağdat’a gitmiştir. Bağdat’ta iken vereme yakalanan ... Efendi, eşine sık sık mektuplar yollayarak ailesine duyduğu hasreti her fırsatta dile getiren biridir. Son mektubunda tebdil-i hava için İstanbul’a gelmek üzere olduğunu yazar. Mecalsiz bir şekilde Basra’dan vapura binen ... Efendi, hasretini çektiği vatanına, hanımına ve oğluna kavuşmadan Kızıldeniz’de vefat eder. Kolağasının bir kat temiz çamaşır giydirilen ve cibinliği kefen yapılan cesedi denize bırakılır. Vapur kuzeye doğru ilerlerken ceset güneye doğru uzanır ve Kızıldeniz’in köpüklü dalgaları arasında kaybolur. Kolağasının hanımı da İstanbul’da hastalanmış, tıpkı kocası gibi

vereme tutulmuştur. Hastalığı ilerleyen kadın, eşinin İstanbul'a gelmesini hasretle beklerken "ben pek fenayım, Allah vere de kocam beni sağ bulaydı" demektedir. Rezaizade "heyhat! size daha yazabileyim? Pek müteessirim. Bâkî uhuvvet efendim" cümleleriyle mektubunu noktalar.

Bilindiği üzere "verem", romantik akımın tesiriyle Tanzimat ediplerinin eserlerinde sık sık işlediği mevzulardan biridir. Bir dönem vereme yakalanan ve Viyana'da tedavi gören Rezaizade Mahmut Ekrem de *Şemsa* adlı uzun hikâyesinde (1895) bu amansız hastalığı anlatmıştır. Zikredilen mektubun ana mevzuu da bu hastalıktır. Yazar, mektepten arkadaşı Kolağası ... Efendi ile hanımının bu hastalığa tutulmalarını romantik bir bakış açısıyla hikâyeleştirmiştir. Yazar, mektubunda "malumdur ki verem denilen şey hastasını öyle kolaylıkla affeder emrazdan değildir," diyerek bu hastalıkla ilgili şahsi tecrübelerini de belirtmiştir.

Ekrem'in *Bedâyiü'l İnşâ*'da yer alan sekizinci mektubu (1886: 134; Ekler, 8. mektup) "Ezkiyamızdan Lütfî Bey'edir" notuyla yayımlanmıştır. 17 Mayıs 1885'te yazılan mektup, Lütfî Bey'in Ekrem'le ilgili düşüncelerini belirttiği mektubuna cevap mahiyetindedir ve "teşekkürname" nevindedir. Meşgalelerinin çokluğu nedeniyle bazı "ihvan-ı kiramın" bu yoldaki taltiflerine cevap veremediğini belirten Ekrem, "bâkî uhuvvet efendim" cümlesiyle mektubunu noktalar.

Mustafa Reşid'in antolojisinde kalan son Rezaizade Mahmut Ekrem mektubu (1886: 135; Ekler, 9. mektup), 3 Temmuz 1882 tarihinde kaleme alınmıştır. "Efendimiz" hitabıyla başlayan mektubun kime yazıldığı anlaşılmemaktadır. Mektubun içeriğinden, hakkında şiir yazılmak üzere Rezaizade'ye bir resim gönderildiği ve onun da bu resimden hareketle bir "tablo altı" şiir yazarak mektup sahibine yolladığı anlaşılmaktadır.

Rezaizade Mahmut Ekrem'in dikkatlerden kaçan mektuplarının yer aldığı diğer bir eser, "Çaylak" unvanıyla bilinen Mehmet Tevfik'in (1843-1893) *Letâif-i İnşâ*'sıdır. Beş cilt hâlinde düzenlenen *Letâif-i İnşâ*'nın ilk iki cildi Mustafa Refik, son üç cildi ise Mehmet Tevfik tarafından hazırlanmıştır. Mehmet Tevfik, *Letâif-i İnşâ*'nın 4. cildinde Rezaizade'nin ağır bir dille ve süslü bir üslupla yazılmış iki mektubuna yer vermiştir. Şimdiki tespitlerimiz ışığında söyleyebiliriz ki 1868'de neşredilen bu metinler, Rezaizade'nin ilk mektuplarıdır ve bu bakımdan önem arz ederler.

Mehmet Tevfik, eserinde Ekrem'in mektubundan evvel, yazarın o dönemde Divan-ı Hümayun'da görevli bulunan babası Mehmet Recai Efendi tarafından yazılmış bir mektubu neşreder (1868: 88-89). Kitapta bu mektubun ardından "Efendi-i müşârunileyhin mahdumu Ekrem Beyefendi'nin Halep vilayet-i celilesinde tab olunmakta olan *Fırat* nam gazeteye yazdığı tebriknamedir" açıklamasıyla Ekrem'in birinci mektubuna (Mehmet Tevfik, 1868: 89-90; Ekler 10. mektup) yer verilir. Başına düşülen nottan da anlaşılacağı üzere mektup, Halep'te neşredilen *Fırat* gazetesini tebrik etmek gayesiyle yazılmıştır. Gazetelerin "*efkâr-ı umumiyenin miyarı ve mümeyyizi*" olduğunu belirten Rezaizade, o dönemde yönetimini devraldığı *Tasvir-i Efkar* ile *Fırat* gazetesini arasında bir rabita kurulması gerektiğini belirterek mektubunu noktalar.

Letâif-i İnşâ'da yer alan Rezaizade'nin ikinci mektubu (1868: 91-92; Ekler 11. mektup), bir önceki mektup gibi tebrikname nevindedir ve "*mîr-i müşârunileyhin diğer bir tebriknamesidir*" notuyla yayımlanmıştır. Yazar, o dönemde şeyhülislamlık makamına atanan birini tebrik eder; tebriğinin nazmen göstergesi olarak bir kıta tarih yazdığını ve mektubuna ekleyerek yolladığını belirtir.

Recaizade Mahmut Ekrem'in dikkatlerden kaçan bir diğer mektubu, İbnülemin Mahmut Kemal'in *Son Asır Türk Şairleri* adlı kitabında (1969: 285; Ekler 12. mektup) yer almaktadır. *Mektuplar-Arızalar-Yazılar* adlı kitaba (2021b: 129-130) Recaizade Mahmut Ekrem'in İbnülemin'e yazdığı 19 Aralık 1912 tarihli mektubu İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı kaynak gösterilerek alınmış; fakat 27 Kasım 1908 tarihli bu mektup unutulmuştur. İbnülemin, zikredilen mektubu kitabında yayımlarken şu notu düşer: "Pederimin irtihalinde bana yazdığı taziyetname ile bir tezkireme gönderdiği cevabname -hini işgalde her nasılsa mahfuz kaldığından- zıya'dan sıyanet maksadile buraya derc eyledim." İbnülemin'in düştüğü nottan da anlaşılacağı üzere bu mektup, İbnülemin'in babasının ölümü üzerine kaleme almıştır ve "taziyenâme" nevindedir. Dünya hayatının faniliğini vurgulayan bir beyitle başlayan mektupta Ekrem gerek gidenler gerek kalanlar için ölümün acıların en zehirlisi olduğunu belirtir. Vefat haberini sonradan öğrendiği için cenaze merasimine katılamadığını yazan Recaizade, İbnülemin'e baş sağlığı dileklerini bildirerek mektubunu noktalar.³

1.2. Mecmualarda kalan mektuplar

Mektuplar, Arızalar, Yazılar adlı kitapta Recaizade Mahmut Ekrem'in *Tercüman-ı Hakikat, Malûmat, Servet-i Fünûn, Hürriyet-i Fikriyye* gibi süreli yayınlardaki birtakım mektuplarının bir araya getirildiği; bununla birlikte bazı mecmualarda neşredilen mektuplarının dikkatlerden kaçtığı görülmektedir.

Recaizade Mahmut Ekrem'in dönemin mecmualarında kalan ilk mektubu (1291/1875-1876: 89-91, 94; Ekler 13. mektup) *Revnak*'ın 6. sayısında yayımlanmıştır. Mektup, "Şûra-yı Devlet başmuavinlerinden izzetlü Ekrem Beyefendi'nin memuren Yemen'de bulunan ehlibasından bir[i]llerine cevaben yazdıkları mektub-ı letafet-üslubdur" notuyla neşredilir. Mektubun içeriğinden, Yemen'de görevli bulunduğu anlaşılan bir dostunun Recaizade'ye bir mektup yazdığı, bu mektupta memleket ve aile hasretini dile getirdiği anlaşılmaktadır. Üstad-ı Ekrem, cevabında dostunun gönderdiği mektupla ilgili duygu ve düşüncelerini bir bir sıralar. Recaizade'ye göre dostu, bu mektubunda kalbinin aynasındaki birtakım hisleri etkili bir üslupla anlatmış, duygularını benzeri görülmemiş tasvirlerle tıpkı bir fotoğraf çeker gibi kâğıda dökerek kendisine yollamıştır. Ekrem, mektubunun sonlarında dostunun mektubun gecikmesiyle ilgili yaptığı serzenişine "eyyam-ı hayat" içinde meşgalelerinin çokluğu ve gamsız zamanlarının azlığı nedeniyle mektubunun geciktiğini belirterek affını rica eder.

Recaizade Mahmut Ekrem'in dergilerde kalan ikinci mektubu (1886: 1-2; Ekler 14. Mektup), Menemenlizâde Tahir tarafından çıkarılan *Gayret* mecmuasında neşredilmiştir. Bilindiği üzere Recaizade Mahmut Ekrem ile Menemenlizâde Mehmet Tahir arasında özel bir bağ vardır. Recaizade *Takdir-i Elhan* (1886) adlı kitabında Menemenlizâde Mehmet Tahir'in *Elhan* (1886) adlı kitabını değerlendirmiş ve edebiyatımızda edebî eleştirinin ilk örneklerinden birini ortaya koymuştur. *Elhan*'da Menemenlizâde'nin "üstad-ı muhteremim Ekrem Beyefendi hazretlerinedir" ithafla Recaizade Mahmut Ekrem'e yazdığı manzum bir mektup ile

³ Antoloji ve biyografi türündeki eserlerde kalan bu on iki mektuba ilave olarak Recaizade Mahmut Ekrem'in üç mektubunun daha *Mektuplar-Arızalar-Yazılar* kitabında yer almadığını belirtmemiz gerekir. Bu mektuplardan ilki Mehmet Emin Yurdakul'un *Türkçe Şiirler* adlı kitabının (1319/1903-1904: 5-7) başında basılmıştır ki 25 Haziran 1313 (7 Temmuz 1897) tarihli bu mektup, Feyziye Abdullah Tansel tarafından 1969'da Latin harflerine aktarılarak neşredilmiştir (2023: 3-4). Yazarın *Mektuplar-Arızalar-Yazılar* adlı kitapta derlenmeyen diğer iki mektubu ise Ömer M. Koç Koleksiyonu'ndan hareketle hazırlanan *Bâki Muhabbet 99 Mektup* (Demirel, 2019: 39-41; 46-47) adlı kitapta yer almaktadır.

Recaizade'nin 19 Teşrinisâni 1301 (1 Aralık 1885) tarihinde yazdığı cevabi mektubu yer alır (Menemenlizâde Mehmet Tahir, 1886a: 3-11).

Gayret'te yayımlanan mektup, 7 Kânunusâni 1301 (19 Ocak 1886) tarihinde yazılmıştır ve mecmuanın üç gün sonra çıkan 22 Ocak 1886 tarihli 2. sayısında basılmıştır. “Saadetlü Ekrem Beyefendi tarafından ihsan buyurulmuştur” notuyla neşredilen mektup, tebriknâme nevindedir. Recaizade Mahmut Ekrem, mektubunda kendisine yollanan *Gayret*'i kemâl-i memnuniyetle okuduğunu belirterek mecmuayı çıkaranaları tebrik eder. Ardından mecmuanın ilk nüshasındaki Menemenlizâde Mehmet Tahir tarafından yazılan mukaddimedeki hareketle mecmua nevinden “risale-i mevkuteler” hakkındaki düşüncelerini ayrıntılı bir şekilde ifade eder.

Mektubunda sözü Menemenlizâde Tahir'in mukaddimedeki “*Bilmem nedendir, İstanbul'da risale-i mevkuteler devam edemiyor?*” sorusuna getiren Ekrem, mecmuaların tez zamanda kapanmasını halkın bu tarz risalelere rağbet etmemelerine değil, bu süreli yayınların rağbet-i umumiyyeye mazhar olacak niteliklerinin olmamasına bağlar. Ekrem'e göre vaktiyle *Mecmua-yı Fünûnlar*, *Dağarcıklar*, *Kırk Ambarlar* pek çok engele rağmen nasıl çıktıysa ve o dönemde *Mecmua-yı Ebüzziyalar*, *Mirat-ı Âlemler* nasıl yayımlanmaya devam ediyorsa bahsi geçen mecmuaların da kapanmaması gerekir. Çünkü Recaizade'ye göre edebiyat, köylülerden başlayarak ilim adamlarına kadar her sınıftan insan için bir ihtiyaçtır. Bununla birlikte Ekrem'e göre o dönemdeki bazı risale-i mevkuteler, neredeyse tamamında ciddiyetten bir eser bulunmadığı için; acemice yazılmış gazeller, Nergisî tarzında süslü ibarelerle dolu makaleler, şunun bunun hakkındaki tarizler, mektep çocuklarını güldürmeye yarayacak maskaralıklar içerdiği için kapanmaktadır. Recaizade'ye göre halk bu tür mecmualara rağbet göstermemekte haklıdır. Yazar, mektubunun sonunda *Gayret*'in kendini faydalı ve güzel eserlere hasrederse, haset sahibi kimseler tarafından yöneltilecek tarizlere karşılık vermeyip onlarla boşuna tartışmaya girişmezse ve gayret-i edibesine devam ederse halktan rağbet göreceğine inandığını belirterek mektubunu noktalar.

Gayret'in aynı sayısında Menemenlizâde Tahir tarafından Ekrem'in mektubuna mukabele mahiyetinde bir mektup yayımlanmıştır (Menemenlizâde Tahir, 1886b: 2; Ekler, 14. Mektup, 2. dipnot). Menemenlizâde cevabında, Recaizade'nin iltifatnamesi nedeniyle şevk ve gayretinin arttığını, *Gayret*'i neşrederken asıl gayesinin vatana hizmet olduğunu, bu uğurda gücü yettiği nispette çalışmaya devam edeceğini belirtir.

Recaizade'nin dikkatlerden kaçan bir diğer mektubu (1909: 349, Ekler 15. Mektup), “Şehbâl'in Albümü Varaka 3: Üstâd Ekrem'in Şehbâl Hakkındaki Takdiratı” başlığı altında dönemin popüler edebiyat mecmualarından *Şehbal*'de yayımlanmıştır. 5 Aralık 1909 tarihinde yazılan mektup, “taktirnâme/tebriknâme” türündendir. Yazar, bir sene evvel katıldığı bir toplantıda *Şehbal* mecmuasıyla ilgili yaşadığı bir hatırayı anlatarak mektubuna başlar. Bu toplantı esnasında Piyanist F... Efendi, Chopin'den bir salon valsini icraya başlamışken; Recaizade Mahmut Ekrem salonun ortasındaki büyücek masada yer alan dergi ve gazeteleri gözden geçirmeye başlar. Yazar, *Şehbal*'in sayfalarını karıştırmaya başlamışken erbab-ı meclisten R... Bey, yanına gelerek “yazık” der. Bu söz karşısında şaşırarak Ekrem, muhatabından niçin “yazık” dediğini sorar. R... Bey, *Şehbal*'in çok güzel bir mecmua olduğunu, bununla birlikte ömrünün çok uzun olmayacağını düşündüğü için üzüldüğünü belirtir. Ekrem, R... Bey'le aynı kanaatte değildir; bu şekilde nefis resimlerle ve mündericatla çıkan bir mecmuanın ömrü de uzun olacaktır. Nitekim öyle de olmuş, *Şehbal* mecmuası 15. sayısını neşretmiştir. Recaizade, mecmuanın 15. sayısının neşri üzerine R...

Bey'le yaptığı konuşmayı hatırlamış ve bahsi geçen mektubu yazarak *Şehbal*'e yollamıştır. Yazar, mektubunun devamında *Şehbal*'le ilgili düşüncelerini sıralamaya devam eder: Ekrem'e göre *Şehbal*, Batılı ayarda ciddi bir resimli salon mecmuasıdır ve bu yüzden onunla ne kadar övünülse azdır. Tasvir ve yayımladığı resimler bakımından benzerlerinden çok önde olan *Şehbal*, yazara göre mündericat bakımından da zengin bir mecmuadır. Ekrem, yayımladığı makaleler ve resimlerle göz dolduran *Şehbal*'in “millî fikir bahçelerinden” eserlere de yer vermesi dileğinde bulunarak mektubunu sonlandırır.

Recaizade Mahmut Ekrem'in mecmualarda kalan dördüncü mektubu (1910a: 191; Ekler 16. mektup), 31 Ocak 1910 tarihinde yazılmıştır ve 3 Şubat 1910 tarihinde *Servet-i Fünûn* mecmuasında yayımlanmıştır. “*Servet-i Fünûn*'a” hitabıyla başlayan mektup, Celâl Sahir'in *Beyaz Gölgeler* (1909) adlı şiir kitabı üzerine yazılmış bir tebriknamedir. Recaizade Mahmut Ekrem, mektubunda *Beyaz Gölgeler*'i tabiattaki bütün güzellikleri bir araya getiren “benzersiz” bir eser olarak nitelendirir ve kitapla ilgili övgü dolu cümleler kurar. Yazar, mektubunun sonunda kendisine de bu eserden göndermek lütfunda bulunan Celâl Sahir'e şükranlarını sunarak mektubunu noktalar.

Recaizade Mahmut Ekrem'in mecmualarda kalan beşinci mektubu (1910b: 909; Ekler 17. mektup), Raif Necdet Kestelli'ye hitaben yazılmıştır. Mektup, *Resimli Kitap* mecmuasınının Ağustos 1910 tarihli nüshasında “*Hisler ve Fikirler*”in intişarı münasebetiyle, Raif Necdet Bey'in ahiren intişar eden *Hisler ve Fikirler* nam eserleri münasebetiyle edib-i muazzam ve üstad-ı muhterem Recaizade Ekrem Beyefendi Hazretleri tarafından lütfen irsal buyrulan iltifatname-i edibaneyi aynen dercediyoruz” notuyla neşredilmiştir. Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere Recaizade Mahmut Ekrem bu mektubu Raif Necdet Kestelli'nin 1910 yılında neşredilen *Hisler ve Fikirler* adlı kitabını tebrik etmek gayesiyle yazmıştır. Yakın zamanda yeni harflere aktararak neşredilen *Hisler ve Fikirler* (Kestelli, 2020), Raif Necdet'in ilk kalem tecrübelerini içeren eseridir. Recaizade mektubunda, Raif Necdet'in makalelerini daha önce *Resimli Kitap* ve *Servet-i Fünun*'da okuduğunu ve bu yazıları çok değerli bulduğunu söyleyerek yazarını tebrik eder. Yazar, nev'i kendine mahsus bir eser olarak nitelediği *Hisler ve Fikirler*'in gelecek nesil için de gayet faydalı olacağını belirterek mektubunu sonlandırır. Recaizade'nin ömrünün son demlerinde Raif Necdet'e bir mektup daha yazdığı bilinmektedir ki yazarın 10 Ocak 1914 tarihli bu mektubunda Kestelli'nin *Uful* adlı kitabını değerlendirdiği görülür (2021b: 138-139).

Yazarın unutulmuş diğer üç mektubu ise (1922: 52; Ekler 18, 19 ve 20. mektup) 1922 yılında *Yarın* mecmuasında neşredilmiştir. Celâl Nuri İleri'ye yazılan bu üç mektup, mecmuada “Eski Mektuplar” başlığı altında “Edebiyatımızın lâyemût simâlarından üstad Ekrem Recaizade'nin neşrolunmamış eserlerini ziyandan vikâye için sahaif-i matbuata nakletmek edebiyat namına mübeccel bir hizmettir. Bu maksat iledir ki destres olduğumuz âtideki birkaç mektubu sütun-ı mefhariyemize dercediyoruz” notuyla basılır. “Nur-ı aynım, Celâl Nuri Beyefendi'ye” hitabının ardından Nedim'in “*Tab'im o bağbân-ı giran dest-mâyedir / Kim bir gül istesem bana bir gülistan verir*” beytiyle başlayan ilk mektuptan (Ekler, 18. mektup) Celâl Nuri Bey'in Recaizade'den bir fotoğraf istediği, buna karşılık Ekrem'in 3 Kasım 1912 tarihli bu mektubuyla birlikte Celâl Nuri'ye dört fotoğrafını yolladığı anlaşılmaktadır.

27 Ağustos 1913 tarihli “Nûr-ı aynım Beyefendi” hitabıyla başlayan ikinci mektup (Ekler, 19. mektup), Celâl Nuri Bey ve ailesinin yaşadığı yangın felaketi üzerine Recaizade'nin teessürlerini bildirdiği bir metin olarak ön plana çıkar. Recaizade mektubunda, yangın haberini *Sabah*

gazetesinden okuduğunu; Celal Nuri ailesinin yaşadığı telaşı ve korkuyu düşünerek fevkalade üzüldüğünü belirtmiştir. Mektubun içeriğinden Rezaizade'nin Celâl Nuri'nin babası Mustafa Nuri Bey'e de yangın hadisesi nedeniyle bir mektup yazdığını, "sağlık olsun" temennisinde bulunarak sabır dilediğini anlarız. Yazar, sağlığın her işin başı olduğunu belirtir; kaybedilen her şeyin zamanla ve sağlıklıyla telafi edileceğini vurgulayarak mektubunu noktalar.

Rezaizade Mahmut Ekrem'in *Yarın* mecmuasında neşredilen 13 Haziran 1913 tarihli üçüncü mektubu (Ekler, 20. mektup), tebrikname nevindedir ve Celâl Nuri Bey'in kendisine yolladığı iki eserle ilgili düşüncelerini içerir. Ekrem'e göre Celal Nuri, felsefî meseleleri içeren eserleriyle milletimizin aydınlanması hususunda büyük bir hizmet yapmıştır. Yazar, Celâl Nuri'ye "pederâne" dualar ettiğini belirtip, muvaffakiyetler dileyerek mektubunu sonlandırır.

Sonuç

Gerek Batı'da gerekse Doğu'da şair ve yazarların asırlar boyunca birbirleriyle ve etraflarındaki kimselerle mektuplaşarak iletişim kurdukları, bu mektuplarla haberleşme ihtiyaçlarını gidermelerinin yanı sıra çeşitli meselelerle ilgili duygu ve düşüncelerini ifade ettikleri bilinmektedir. Mektuplar zaman içinde edebî bir türe dönüşmüş, edebî metinlerde bir anlatım tekniği olarak kullanılmış; bu formula şiir, roman, hikâye gibi türlerde eserler yazılmıştır. Şüphesiz ki mektuplar, yazarın ve gönderilenin biyografilerine katkı sağlamalarının yanı sıra yazıldığı dönemin ruhunu aksettiren, içerdikleri bilgiler neticesinde devrindeki çeşitli hadiselerin aydınlatılmasına vesile olan, bu sayede tarih ve edebiyat gibi sosyal bilimlere de ışık tutan önemli belgelerdir.

Edebiyatımızda mektubun bir edebî tür olarak özellikle Tanzimat Dönemi'nden sonra geliştiği, pek çok edibin mektuplaşarak birbirleriyle iletişim kurduğu görülür. Ahmet Mithat Efendi, Beşir Fuad, Muallim Naci, Fatma Aliye Hanım, Namık Kemal, Abdülhak Hamid Tarhan ve Samipaşazade Sezai bu dönemde mektup türünde eserlere imza atmış belli başlı isimlerdir. Modern Türk edebiyatının kurucu isimlerinden Rezaizade Mahmut Ekrem de ömrü boyunca etrafındaki kimselerle mektuplaşan, duygu ve düşüncelerini mektuplarında ortaya koyan isimlerden biri olarak ön plana çıkar. Namık Kemal, Abdülhak Hamid, Samipaşazade Sezai, Nigâr Hanım, Sadullah Paşa, Fazlı Necip, İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Celal Nuri İleri, Menemenlizade Mehmet Tahir ve Raif Necdet Kestelli gibi isimlerle mektuplaşan yazarın mektup formunu *Takdir-i Elhan* kitabında olduğu gibi zaman zaman bir "edebî eleştiri" vasıtası olarak kullandığı görülür.

Bu makalede edebiyatımızın öncü şahsiyetlerinden Rezaizade Mahmut Ekrem'in unutulmuş yirmi mektubu yayımlanıp değerlendirilmeye çalışılmıştır. 1868-1913 yılları arasında yazılan bu mektuplardan on iki tanesi *Bedâyi'ül İnşâ*, *Letâif-i İnşâ* ve *Son Asır Türk Şairleri* adlı antoloji ve biyografi türündeki kitaplarda; sekizi ise *Revnak*, *Gayret*, *Şehbal*, *Servet-i Fünun*, *Resimli Kitap* ve *Yarın* mecmualarında neşredilmiştir. Bu mektuplardan bazıları Abdurrahman Süreyya Bey, Darbazzâde Ali Ruhi Bey, İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Lütfi Bey, Menemenlizâde Mehmet Tahir Bey, Raif Necdet Bey ve Celâl Nuri Bey'e hitaben yazılmış; bir kısmında ise mektubun kime yazıldığı belirtilmemiştir. Mektupların bazıları "arîza", "teşekkürnâme", "taziyenâme" ve "tebriknâme" nevinden metinlerken, bir kısmı "edebî mektup" özelliği göstermektedir. Mektupların satır aralarında yazarın hayatına, sosyal, siyasi ve edebî çevresine dair önemli bilgiler yer almaktadır. Rezaizade Mahmut Ekrem külliyatını tamamlamak adına dikkatlere sunulan bu yirmi mektup, Ekrem'in biyografisine katkı sağlamalarının yanı sıra yazarın dilindeki ve

üslubundaki değişimler ile yazdıkları dönemin zihniyetini yansıtma bakımından da önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Akün, Ö. F. (1972). *Namık Kemal'in Mektupları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Bulgurluzâde Rıza (2015), *Müntahabât-ı Bedâyi-i Edebiyye*, (Abdullah Şengül, Betül Kiriş, Haz.), İstanbul: Kesit Yayınları.
- Demirel, Y. (2019, Ed.). *Bâkî Muhabbet 99 Mektup*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Enginün, İ. (1995, Haz.). *Abdülhak Hâmid'in Mektupları*, C.1, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Eskin, Şerif (2020). "Recaizade Mahmut Ekrem'in Sadullah Paşa'ya Yazdığı Mektuplar ve Edebiyat Tarihi Açısından Bir Değerlendirme", *Türkiyat Mecmuası*, C. 30, S. 2, s. 505-530.
- Kaplan, M. (1987). *Tevfik Fikret*, 2. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M., Enginün İ., Emil, B., Kerman, Z. (Haz., 1997). *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi IV*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Kestelli, R. N. (2020). *Hisler ve Fikirler*, (Nusret Yılmaz, Haz.), İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Kumsar, İ. A. (2018). "Recaizade Mahmut Ekrem Bey'den Eşi Ayşe Güzide Hanım'a Mektup", *Türk Edebiyatı*, 46 (531), s. 48-53.
- Kumsar, İ. A. (2020). "Recaizade Mahmud Ekrem Bey'den Samipaşazade Sezai'ye Üç Mektup Etrafında Düşünceler", *Yeni Türk Edebiyatı*, (21), s. 51-71.
- Mehmet Emin (1319/1903-1904). *Türkçe Şiirler*, İstanbul: Matbaa-yı Ebüzziya.
- Mehmet Tevfik (1868). *Letâif-i İnşâ*, C. 4, İstanbul: Tasvir-i Efkâr Matbaası.
- Menemenlizâde Mehmet Tahir (1886a). *Elhan*, İstanbul: Matbaa-yı Ebüzziya.
- Menemenlizâde Mehmet Tahir (1886b). "Mukabele", *Gayret*, S. 2, 10 Kânunusâni 1301 (22 Ocak 1886), s. 2.
- Mustafa Reşid (1302/1886). *Bedâyiü'l İnşâ*, Kısım-ı Evvel Cüz: 1, İstanbul: Matbaa-i A.K. Tozluyan.
- Özarslan, E. (1994). *Mustafa Reşid Bey, Hayatı ve Eserleri*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Parlatır, İ. (1985). *Recaizade Mahmut Ekrem*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Recaizade Mahmut Ekrem (1291/1875-1876). "Mektup", *Revnak*, S. 6, s. 89-91, 94.
- Recaizade Mahmut Ekrem (1886). "Mektup", *Gayret*, S. 2, 10 Kânunusâni 1301 (22 Ocak 1886), s. 1-2.
- Recaizade Mahmut Ekrem (1895). *Şemsa*, İstanbul: Âlem Matbaası.
- Recaizade Mahmut Ekrem (1909). "Şehbal Mecmuası'na", *Şehbal*, S. 18, 15 Kânunuevvel 1325 (28 Aralık 1909), s. 349.
- Recaizade Mahmut Ekrem (1910a). "Servet-i Fünun'a", *Servet-i Fünûn*, (974), 21 Kânunusâni 1325 (3 Şubat 1910), s. 191.
- Recaizade Mahmut Ekrem (1910b). "Bir Mektup", *Resimli Kitap*, S. 23, Ağustos 1326 (1910), s. 909.
- Recaizade Mahmut Ekrem (1922). "Eski Mektuplar", *Yarın*, S. 28, 27 Nisan 1338 (27 Nisan 1922), s. 52.
- Recaizade Mahmut Ekrem (1997). *Bütün Eserleri*, 3 C., (İsmail Parlatır, Nurullah Çetin, Hakan Sazyek, Haz.), MEB Yay., İst., 1997.
- Recaizade Mahmut Ekrem (2011). *Talim-i Edebiyat*, (Murat Kacıroğlu, Haz.), Sivas: Asitan Yayınları.
- Recaizade Mahmut Ekrem (2014a). *Kudemâdan Birkaç Şair-Eskilerden Birkaç Şair*, (Âdem Ceyhan, Halil Sercan Koşık), İstanbul: Büyüyenay Yayınları.

- Recaizade Mahmut Ekrem (2014b). *Nijad Ekrem ve Tefekkür*, (Hakan Sazyek, Tolga Bayındır, Esra Sazyek, Haz.), İstanbul: Umuttepe Yayınları.
- Recaizade Mahmut Ekrem (2014c). *Takdir-i Elhan, Kudemadan Birkaç Şair, Pejmürde, Takrizat*, (Hakan Sazyek, Tolga Bayındır, Esra Sazyek, Haz.), İstanbul: Umuttepe Yayınları.
- Recaizade Mahmut Ekrem (2016). *Talim-i Edebiyat*, (Furkan Öztürk, Haz.), İstanbul: DBY Yayınları.
- Recaizade Mahmut Ekrem (2016). *Saime*, (Ali Serdar, Reyhan Tulumlu, Haz.), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Recaizade Mahmut Ekrem (2019). *Şiirler: Nağme-i Seher, Yedigâr-ı Şebâb, Zemzemeler, Nefrin ve Dağınk Şiirler*, (Hakan Sazyek, Esra Sazyek, Betül Solmaz Haz.), İstanbul: Umuttepe Yayınları.
- Recaizade Mahmut Ekrem (2020). *Piyesler: Afife Anjelik, Atala, Vuslat, Havada Çarpışan Sesler, Çok Bilen Çok Yanılır*, (Hakan Sazyek, Esra Sazyek, Betül Solmaz Haz.), İstanbul: Umuttepe Yayınları.
- Recaizade Mahmut Ekrem (2021a). *Afife Anjelik*, (Ayşe Demir, Haz.), Ankara: Akçağ Yayınları.
- Recaizade Mahmut Ekrem (2021b). *Mektuplar, Arızalar, Yazılar*, (Hakan Sazyek, Esra Sazyek, Betül Solmaz, Haz.), İstanbul: Kopernik Yayınları.
- Sazyek, E. (2020). "Recaizade Mahmut Ekrem'in Bilinmeyen Küçürek Piyesi: Havada Çarpışan Sesler", *RumeliDe*, S. 20, s. 287-295.
- Tansel, F. A. (2023). *Mehmet Emin Yurdakul'un Bütün Şiirleri*, (Abdullah Uçman, Haz.), İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Uçman, A. (2007). "Recaizade Mahmut Ekrem", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s. 503-504.
- Uzun, Mustafa İsmet (2006). "Müntehabat", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s. 29-30.

EKLER

a. Antoloji ve biyografi türünden eserlerde kalan mektuplar

1

Suriye Meclis-i Maarifi Riyasetine¹

Meclis-i muhteremleri tarafından nâm-ı hakîrâneme gönderilen 15 Zilhicce Sene 1301² tarihli mektub-ı âlî melfûfuyla beraber resîde-i dest-i tâzim oldu. Bir vakitler meşrık-ı envâr ve münevveriyet-i zaman hâlini ifadeye mücessem bir lisan-i zî-iktidar olmak üzere -tarif buyrulduğu veçhile- bir mükemmel kütüphane-i umumî tanzim ve küşâdına -heyet-i meclis-i muhteremin himem-i masrufe-i maarifperveranesiyle- muvaffakiyeti sair memâlik-i şâhâneye numune-i imtisal olmaya layık âsâr-ı meşkûreden olduğu için kemâl-i sitayiş ve takdir ile min gayr-ı haddin arz-ı tebrik ve teşekkür olunur.

Nüş-ı nefise-i nâdire ile ârâyîş-yab olacağı bî-irtiyâb olan öyle bir hazine-i cevahir-i maarif içinde -kendi değersizliklerinden başka bir şeyi müfid olamayan- âsâr-ı hâme-i hakîrâneme tenezzülen cây-ı kabul-i arz buyrulmuş olmasından dolayı husûle gelen mefharet-i mahcubânemi tariften âcizim. Bu mefharete meclis-i muhteremin emr-i âlisine imtisal şerefini dahi zammile haiz-i kemâl-i mübahat olmak için mevcudu kalmayan bazılarında mâada âsâr-ı nacizanemin dört parça mücelledi lieclilirsal Efendi'ye teslim olundu. Emr ü ferman.

İstanbul fi 16 Safer 1302³

Recaizade M. Ekrem

[Mustafa Reşid, *Bedâyiü'l İnşâ*,

Kısm-ı Evvel Cüz: 1, İstanbul 1302/1886, s. 28-29.]

¹ Kitapta mektubun başına şöyle bir not düşülmüştür: "Saadetli Ekrem Beyefendi Hazretleri tarafından Suriye vilayeti-i celilesi meclis-i maarifi riyaset-i âliyesine bir cevap."

² Miladi takvime göre 6 Ekim 1884.

³ Miladi takvime göre 5 Aralık 1884.

Bir Tezkire

Marûz-ı bendeleridir

Hutût-ı mütenevvia-i İslâmiye'nin ekserisinde ve alelhusus hatt-ı celîdeki mahareti zamanının müselle-i hoşnüvisanı olan peder-i cennet makarrım Recai Efendi evkat-ı hâlîyesinde tanzim ve tersim ettiği yazılarından müntehebi olanlarını bazı kadr-âşinâyân ehibbasına yadigâr olmak üzere ihdâ ederdi. Müşarünileyhin vefatından sonra hakkında isticlâb-ı ediye-i rahmete vesile olmak için neşr-i âsâr-ı kalemiyesine mümkün mertebe himmet, bendelerine müretteb zimmet-i bünüvvet iken buna nasılsa şimdiye kadar muvaffak olamadığımdan dolayı müteessif idim. Bu vazife-i bünüvveti ifâya mahsus olan emel-i ahkerânemin “*el umuru merhunetün bi evkatihâ*”¹ levhasını bugün huzur-ı sami-i mekarimperverlerine takdime muvaffakiyetimle karin-i hüsn-i ibtida olması mazmun-ı hattın uluvv-ı hikmet ve hakikatini muhtır olsa sezâdır. Bu hatt taleb-i kemteranem üzerine râkımının hengâm-ı pîride dest-i raşedar ile tanzim ettiği yazılarından olarak o kadar metîn ve dil-nişin değilse de bütün bütün nâhoş dahi sayılamayacağından huzur-ı sami-i nefayis-pesendânelere takdime cesaret olundu. Bu takdime-i şükran ve bu hediye-i ihlas-nişanın tâlik-i cidâr hüsn-i kabul buyurulması mazhar-ı âsâr-ı latifesi olageldiğim mekarim-i ahlâk-ı münimânelerinden muntazır-ı hakîrânemdir. Emr ü ferman hazret-i men-lehül-emrindir.

Fi 20 Mayıs 1300²

[Mustafa Reşid, *Bedâiyü'l İnşâ*,
Kısm-ı evvel, Cüz:1, İst., s. 33-35].

¹ Günümüz Türkçesiyle: “İşler, vakitlere bırakılmıştır.” (Her iş ancak vakti gelince olur anlamındadır. Haz.).

² Miladi takvime göre 1 Haziran 1884.

Bir Tezkire

[Abdurrahman Süreyya'ya]

Maarifperver Efendimiz Hazretleri

Uhuvvet-i Askeriyye nâm-ı celîline olarak kilik-i bedâyi-i nigâr-ı hünerverinin sahayif-i beyâna nisâr ettiği cevahir-i hakayık-ı ulviyeyi câmi eser-i âlilerinden bir nüshası taraf-ı ahkârâneme ihda buyrulduğundan kemal-i memnuniyet ve iftihar ile okudum.

Zat-ı âlileri asker olmadıkları hâlde hayal-i meali şikâr-ı hünerverileri o âlemin heva-yı hasais-i ulviyesinde ne güzel pervaz etmiş. Uhuvvet gibi cenâb-ı hakkın ibadına en büyük atıyye-i izzeti olan cevher-i manevinin -ki ruh mücerret-i insaniyettir- askerlerce ne mertebe şaşadâr-ı imtiyaz olduğunu tasvirde kalem belagât-ı perdazilerine büyük maharet ibraz etmiş! Ahlâk-ı fazıla-yı askeriyeyi tecessüm ettiren makâlât-ı dakayıkdanilerinin vâkıf-ı mezâyâ-yı âliyyesi olan bir nefer, mevkiini cihanın en büyük bir mesned-i ikbâlîne değışmezse sezâ değil midir? Hele bendeniz eser-i âlilerini okuduğum zaman vaktiyle o meslek-i celîli terk etmiş olduğumdan dolayı ne derece müteessif olduğumu tarif edemem.

Tasdi etmeyim: necabet-i mevzuanın asalet-i üslubuyla imtizaç-ı alelâlini seyf ü kaleme akd-ı uhuvvet ettiren ve iki sınıf erbab için lâyıık-ı tebcil ve ihtiram olan eser-i bâlâter-i vatanperverânelerine muvaffakiyet-i hünerverilerini hâlisâne tebrik eder ve mütalaasında istihsal ettiğim fevâid-i külliyeye mukabil teşekkürât-ı nâcizanemin hüsn-i kabulünü niyaz eylerim. Bâkî hulûs u hürmet efendimiz hazretleri.

Fi 27 Teşrinisâni 97¹

Recaizade M. Ekrem

[Mustafa Reşid, *Bedâyiü'l İnşâ*,

Kısm-ı Evvel Cüz: 1, İstanbul 1302/1886, s. 35-36.]

¹ Miladi takvime göre 9 Aralık 1881.

Bir Tezkire

[Darbazzâde Ali Ruhi Bey'e]

Maarifperver Efendimiz

Berhayat olan eâzım-ı üdebâyâ mahsus olmak üzere tertibi tasavvur buyrulan tezkiretüşşuara için birkaç parça eserle bir de tercüme-i hâl-i hakîrânemin takdimi iradesini hâvi dünkü gün aldığım tezkire-i âliyyelerini pek aşırı bir memnuniyetle okudum. Teşebbüs-i âlilerini min gayr-ı haddin tebrik ederim.

İnşaallah muvaffak buyrulursunuz. Bu makule telifatin ne derecede faideli şeyler olduğu nezd-i hünermendânelerinde malûm iken ondan bahsetmek abes olur. Bu teşebbüste nâm-ı hakîrânemin dahi tahattur buyrulması ise bendenizce tefahhur ve teşekküre şâyan bir nişane-i teveccühtür. Şu kadar ki bendenizin öyle bir tezkiretüşşuaraya -ki encümen-i has-ı bülega demektir- dâhil olacak kadar liyakati haiz olmadığım herkesle beraber kendimce de meçhul olmadığı için telif-i âlileri emel buyrulduğu veçhile eâzım-ı üdebâyâ mahsus ciddi bir şey olacak ise nâm-ı hakîrânem orada görülmemek lazım gelir.

Eser takdimine gelince telif-i edibânelerine derç buyrulcak âsârın hakk-ı intihabı tamamıyla zat-ı ârifânelerine ait ve sahibinin mevki-i edebiyesine intikali tabii olmak üzere her eser için bir mütalaa tahriri tasavvuru bu hakkın taraf-ı âlilerinde kalması lüzumunu müeyyed iken bunu ashab-ı âsâra terk etmek gibi bir eser-i nezaket ibrazına hâcet var mıdır bilmem.

Bendenizin şiir namıyla yazdığım bazı şeylerin birtakımı bundan on üç on dört sene akdem neşrettiğim *Nağme-i Seher*'de diğer bir kısmı geçen sene çıkardığım *Zemzeme* namındaki eserde görüleceği gibi yine birtakımı da yakında yani herhâlde telif-i âlilerinin destgâh-ı temsile itasından evvel neşri memûl olan ikinci kısım *Zemzeme*'de okunur. Bunların içinde tezkire-i edibânelerine derce layık şeyler var ise intihâbımı zât-ı âlilerine bırakırım. Lâkin hiç ümit etmem ki âsâr-ı hakîrânem içinde gerçekten karin-pesend-i müşkil-pesendâneleri olacak bir şey bulunabilsin.

Aff-ı sâmilerine mağrûren şurasını arz etmek isterim ki şair ve şiir kelimelerinin bildiğim mânâlarına göre mesela Abdülhak Hâmid Beyefendi zamanımızda bulunan şuaranın birincilerinden ve ekser eşârı yine zamanımızda çıkmakta olan âsâr-ı şiiriyenin enfeslerinden iken bu şiirlerin yalnız kaside veya terci veya gazel yollarından gayrı birer vadide bulunmuş oldukları için tezkire-i edibânelerinden hariç bırakılması nasıl teviz buyrulacak?

Hâmid Beyefendi iktiza ederse bir saatte bir değil beş kaside, beş saatte beş değil elli gazel söyleyebilecek bir iktidar-ı harikuladeyi hâizdir. Ancak teşkil buyurulacak encümen-i üdebâyâ dühul kaside ve gazel ibrazıyla meşrut olduğunu anlayınca öyle bir külfeti ihtiyardan müstağni bulunur zannederim. Vâkıâ bir tezkiretüşşuara bir mecmu-ı üdeba ve zürefa ise oraya davet buyrulan erbab-ı liyakati üniforma iktisasına mecbur ve mecburiyetten kaçınan istiğnakâran-ı ehl-i urefanın şeref-i mülakatından cülesa-yı bezm-i edebi mehcür etmek biraz nâmülayim gibi görünüyor.

Tercüme-i hâller hakkındaki fikr-i âcizânem dahi bunların taraf-ı âlilerinden yazılması lüzumuna kaildir. Fakat kabiliyet-i asra hususiyle bu terâcim-i ahval berhayat olan eâzım-ı üdebaya mensup olacağına göre yalnız ashabının tarih-i veladetleri[ni] suret-i neşetlerini, mesleklerini, memuriyetlerini, rütbelerini, nişanlarını falanlarını bildirecek surette hani şu sicil-i ahlâk-ı memurîne gönderilen tercüme-i hâller nevinden şeyler olmak lazım geliyor. Bunlarla ise zat-ı âlilerinin meşgul olması vâkîâ hem pek müşkil hem de pek mânâsız olacağından bu işi ashab-ı âsâra tahmil etmek doğrudur. Ancak bu yolda terâcim-i ahval mütalaasından erbabı için ciddi bir fayda hâsıl olacağına iştibah ederim. Malûm-ı hakayikdanileridir ki üdebanın tercüme-i hâlleri kendilerinin cidden faide-bahş-ı erbab-ı irfan ve teşviksaz-ı müstaidan-ı şübban olacak birer tarihçe-i hayat-ı edebiyeleri demek olacağı için itinaya şâyândır.

Tahkikat ve istiknahât-ı amîkaya, tetkikat ve muhakemât-ı ciddiye müstenid olarak sathice “şu şöyle oldu bu böyle gitti işte bitti” yolunda ve mahud *Raşid Tarihi* tarzındaki vekayinâmeler hikmet-i tarih nokta-yı nazarından bakıldığı hâlde o derece faydalı mücellidâtan mâdüt olmadıkları gibi bir millet içinde zuhur eden eâzım-ı üdebanın sadece “Filan tarihte doğdu, filan tarihte bilmem ne oldu, hâlâ bilmem nedir, filan eserleri vardır” yollu ve *Fatin Tezkiresi*'ndekiler kabilinden terâcim-i ahvâlini câmi mecmualar da o kadar menfaat-bahş âsârdan sayılamasalar gerektir. Fakat şimdilik böyle olmak çaresizdir. İleride ise ihtimal ki ağızdan ağıza intikal edecek rivayetler ve malûmât-ı âsâr hakkında icra olunacak tetkikat ve muhakemat ile şeraitine oldukça muvafık bir terâcim-i ahvâl-i üdebâ yazmaya himmet edecek -ahlâf içinde- bir sahib-i gayret zuhur eder.

Şu mebhasta şu kadarcık bir mütalaa serdine cüretim bu makule gerçekten esaslı âsâr-ı müfide neşri yolundaki himmetler milletin arzukeş-i terakkiyât-ı edebiyesi olan erbâb-ı kalem için teşebbüsât-ı müşterekeden sayılacak mertebede ehemmiyeti haiz görüldüğünden ve bu abd-i hakir dahi o erbab-ı kalemin acizlerinden bulunduğumdan neşet eylediği için nezd-i kerimânelerinde mazhar-ı af olur ümidindeyim.

Elhasıl âsâr-ı manzume-i nacizânem içinde şâyân-ı intihab buyrulabilecek lüzumu kadar söze tesadüf olunup da telif-i âlilerine derci takarrür ettiği hâlde bendeniz de herkesin yazacağı yolda bir tercüme-i hâl varakası tahrir ve takdim ederim. Bâkî tâzim ve uhuvvet efendim.

Fi 27 Şubat Sene 1299¹

Recaizade M. Ekrem

[Mustafa Reşid, *Bedâiyü'l İnşâ*,
Kısm-ı Evvel Cüz: 1, İstanbul 1302/1886, s. 36-41.]

¹ Miladi takvime göre 10 Mart 1884.

Biraderim efendim

Lütüfnamenizi kemâl-i memnuniyetle okudum. Bilmem hangi âsâr-ı hakîrânemdir ki taraf-ı kadirşinasinizden bendenize celb-i teveccüh etmiş ve mektub-ı edibânenizdeki o dilnûvaz hitaplara nâiliyetime sebep olmuştur. Mevcut olan âsâr-ı âcizânemin hele birtakımına eser demeye hayâ ederim. Bunları vaktiyle neşretmiş bulunduğumdan dolayı da gerçekten müteessifim.

Bu hakikati beyandan maksadım arz-ı mahviyet gibi zaten efâzılın hakkı olan bir fazilet dâiyesinde bulunmak olmadığı gibi temyiz ve takdir-i vâlânıza târiz dahi değildir. Bendeniz bazı vakit âdi bir eseri, içinde tesadüf ettiğim bir güzel sözü için sevdiğim gibi ihtimal ki zât-ı vâlânızın dahi âsâr-ı hakîrânemden bazısı nasılsa hoşunuza gitmiş olan bir cümlesi veya bir ibaresi için beğenmişsinizdir.

Her hâlde teveccüh-i kalbiyenizin müteşekkir ve memnunuyum. Bekâsını niyaz ederim efendim.

İstanbul Fi 12 Kânunuevvel 1300¹

Recaizade M. Ekrem

[Mustafa Reşid, *Bedâyiü'l İnşâ*,
Kısm-ı Evvel, Cüz 1, İstanbul 1302/1886, s. 85-86.]

¹ Miladi takvimle 24 Aralık 1884.

Bir Mektup

Birader-i Muhteremim Efendim,

Şu mektubumu bu yaz İstinye'de isticar ettiğim yalının alt katında deniz üzerinde kendime tahsis ettiğim bir odada yazıyorum:

Vakit sabah... Saat on bir... Mamafih güneş hayliden hayli yükselmiş. Pencerele kapalı... Perdeler inik. Yalnız odanın -benim oturuşuma göre- sol tarafı nihayetine düşen ve poyraza nâzır olan penceresi açık ki, oradan bu cihette Yeniköy'ün ve karşı tarafta Beykoz'un biraz yerlerini görmekteyim. Odanın dâhilinde açık pencereden kapıya doğru giderken yan tarafta bir kanepa ile birkaç sandalye vardır. Karşımdaki duvarda mandolin çalgısı muallak. Sağ tarafımda duvara bitişik kütüphanem görünür ki henüz tamamıyla dolmamıştır. Onun solunda ve yerde birbiri üzerine yığılmış birtakım kitaplarım duruyor. Oradan cepheye gelince duvara muttasıl yazı masama tesadüf olunur ki üzerinde sekiz on kadar risale, kitap, tütün kabı, dağınık kâğıtlar, mektuplar, gözlük, yazı takımı, çan, kibritlik falan gibi şeyler görünür. Yanında bir koltukta ben oturuyorum. Odanın ortasında büyücek bir tırabeze var ki üzerinde, içinde yapraklarıyla kurumaya yüz tutmuş iki çiçek saksısı, bir ilaç şişesi, bir mîzanü'l harâre, bir ufak tabak içinde (mevsimi geçtiğinden dolayı) en irisi findık kadar olmak üzere biraz çilek bir iki tane balık oltası ve bir de oturtma saat müşâhede olunur. Duvarlarda mitolojiye dair bir iki resim dahi asılıdır.

Odada benden başka kimse yok. Sadâ yalnız dalgaların ağır ağır rıhtıma çarpmasından hâsıl olan kesik kesik çağılıya ve saatin tık tığı ile sarir-i hâmeye, hareket ise şu mektubu yazan kalemler yalının bahçe duvarından denize doğru sarkmış olan yaban asması dallarına münhasır. Ara sıra kayıklar da geliyor geçiyorsa da pek seyrek. Vakit erken, hava güzel, mevki latif. Zihnimde oldukça güşâyış var. Muhababım ise senin gibi bir edîb-i âzam... Ben ne yazamam? Yazacak hiçbir şey bulamasam senin kocaman mektubun[un] cevabını yazarım. Heyhat! Topu yarım saat vaktim var? Niçin mi diyeceksin? Dur anlatayım: Şimdi ibtidâ mükemmel bir soğuk su banyosu yapacağım. Ondan sonra vücudumu ısıtmak için bir saat kadar kırlarda deli gibi dolaşacağım. Ondan sonra yorgun argın eve gelip biraz istirahat eder etmez iki lokma bir şey yiyeceğim, sonra da vapura binip cehennem olup gideceğim.

Bu tenperverlik değil, hayat tamirciliğidir. Ben böyle hareket etmezsem bir seneye kalmaz ya ölür giderim veyahut bir Viyana seyahatine daha muhtaç olurum ki o da benzimi bütün bütün sarartır. Çünkü "Borçlu ölmez" derler.

Bilmem nedendir biraz vakitten beri zihnim pek çabuk yoruluyor. Hele bir yarım saat mütalaadan ve tahrirden sonra gözlerimin kesbettiği hâli görsen taaccüp edersin. Her biri bir sürh hokkasına veya avam tabirince kan çanağına dönüyor.

Sen şimdi bunları bütün meraka, vehme, tembelliğe hamledersin. Öyle değil mi? Hâlbuki öyle değil. Neyse bu bahsi kapayalım. Ben Vaniköyü'nü terk edeli Boğaziçi âlemini unutmuşum. Mübarek gerçekten latifmiş. Sabahleyin başka, akşamüzeri yine başka türlü hoş... Tabiat her mevsimde her yerde başka bir letafetle tecelli ediyor.

Bizim Selimiye'deki viranhanenin bulunduğu mevkiin de Marmara'ya doğru alabildiğine nezareti vardı. Tulûu, gurubu, mehtabı, fırtınası, gecesi, seheri filhakika pek azametli, pek revnaklı idi.

Lakin Boğaziçi'nde bu temaşalar yine bütün bütün başka. Daha mehtabı göremedim. Fakat sabahları ve bazen geceleri bile râkid havalarda Anadolu sahilinin üzerinde ara sıra -mahzun gönülleri istila eden dūd-ı sevdaya Őebih- bir hafif duman çöküyor ve o suretle manzara bir garip bir dil-nişin hâl kesbediyor ki tarif edemem.

Ya o karamtık yeşil renkte meşhûd olan dağlar ve onlara yaslanmış gibi görünen beyaz top bulutlar tahrik-i sevdada her Şeye tefevvuk ediyor! Rüzgârsız...

[Mustafa Reşid, *Bedâyiü'l İnşâ*, Kısım-ı Evvel, Cüz 1, İstanbul 1302/1886, s. 125-128; Mehmet Kaplan v.d., *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi IV*, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul,1997, s. 65-66.]

Birader-i Eizzem Efendim

Mektubunuzu aldım. Geçenki mektubumun pek muhtasar olduğundan şikâyet etmişsiniz. Alınız size uzun ve müferrih bir mektup! Mektep arkadaşlarımdan Kolağası Efendi altıncı orduya memur olduğundan geçen sene Bağdat'a gitmiş ve haremi ile iki yaşında bir oğlunu burada bırakmıştı. Kendisi Bağdat'a gittikten pek çok zaman geçmedi haremi hastalandı. Zavallı kadın, terbiyesi hükmünce kendini tabibe göstermek ve ilaç etmek istemediğinden komşularının, şunun bunun nasihat ve icbarıyla topu bir defa hekim getirmişse de ilacını almamıştı. Hastalığı ise sıtması bir hâl ile başlayarak ve daima şiddetini artırarak nihayet sekiz ay içinde hastayı döşeğe sermeye mecbur eyledi.

Bu esnada celbolunan bir tabip, kadını muayene ile hastalığını sadıkâne haber verdi: üçüncü dereceye karib veremmiş. Asıl hekim Allah'tır, çıkmadık candan ise ümit vardır. Umarız ki Cenâb-ı Hak bîçâre kadına ve hususiyle validesine ve bâhusus babasından yetim kalan çocuğa merhamet etsin de şifa ihsan buyursun.

Evet, çocuk yetim kaldı. Zira Efendi dünyadan gitti. Neden? Yine veremden. Yine o hastalıktan. Malûmdur ki verem denilen şey hastasını öyle kolaylıkla affeder emrazdan değildir.

.... Efendi nasıl gitti? Şimdi söyleyeceğim. Bağdat'a muvasalatından sonra haremine beş mektup yazabilmişti. Mektupların birincisi oraya vusûlüyle haremine ve oğluna şiddet-i tahassürünü şâmilidi. Ona haremi tarafından da öyle bir lisan-ı tahassürle mukabele olundu.

İkinci mektup ... Efendi'nin orada keyfini bozduğundan ve ailesine hasret ü iştiyakının ziyadeleştiğinden bâhis idi. Buna haremının dahi burada keyifsizlendiğinden ve zevcine hasret ve iştiyakının efüz olduğundan bahisle cevap yazıldı.

... Efendi'nin üçüncü mektubu hastalığının ağırlaştığını ve nûr-ı dîdesi, ciğerpareisi oğlunun bir resmini aldırılarak tarafına gönderilmesini müşir idi. Bu mektubun cevabında haremının hastalığı da ağırlaştığı ve çocuğun resmi yakında gönderileceği dercolundu.

Bağdat'tan gelen dördüncü mektupta âdet kabilinden olarak münderiç olan sözler tayyolunduğu hâlde hükümlü yalnız bir ibare vardı ki o da: "Çocuğun resmini göndermeyi ihmal etmeyin. Sonra nâdim olursunuz"dan ibaretti.

Bilmem bu mektubun cevabı nasıldı. Beşinci mektubunda Efendi tebdil-i hava için İstanbul'a gelmek üzere olduğunu yazmış. Bir taraftan gönderilen cevapta ise aşırı memnuniyet ve meserret izhar olunarak yakında derâgûş edeceği ciğerparesinin artık resmi gönderilmekten istiğna hâsıl olduğu iş'ar edilmişti.

Filhakîka ... Efendi Basra'dan vapura bindi. Binmedi, bindirdiler. Çünkü harekete bîmecaldi. Vapurda kendinden mâadâ üç Müslüman daha vardı ki biri kendisine bakmak için verilen bir nefer asker, diğeri bir kolağası, üçüncüsü de ... Efendi namında birisiydi.

.... Efendi'nin hasretkeşidesi olduğu vatanına, haremine, nûr-ı dîdesi oğluna, validesi, pederi vesair akraba ve ehıbbası varsa onlara kavuşturucu seyahate başladığı esnada yüreği büyük büyük hisler; fikri parlak parlak hayallerle dolu olmak iktiza ederdi. Hâlbuki daha gemiye bindiği sırada lisanından sudurunu Efendi'nin rivayet ettiği bir söz bu hâlin aksini gösteriyor. O lakırtı da "Hiçbir şey gözümde değil fakat bir tombul oğlum var, ona hasret gidersem yanarım"dan ibarettir.

Bu lakırtının içinde “Oğlum”dan sonra bir iki kelime daha olacaktı ki şudur: “Bir de hasta haremim.” Bu sözü tefevvüh etmemiş. Fakat elbette kalbinden geçmiştir.

Her ne ise ... Efendi üç dört gün vapurda kaldıktan sonra hastalığı ağırlaştı. Bahr-i ahmerde Cidde önüne vusullerinde hâl-i ihtizara geldi. Kendisini kaybetti. Bazı hizmet emretmek için hanesinde bulunan iki cariye'nin ibtidâ birinin sonra diğeri'nin ismini telaffuz etti. Biraz sonra “Aman su!” dedi. Su verdiler. İçti. Innâ lillâhi ve innâ ileyhi râciun!

Eriye eriye bir kemikten ibaret kalmış olan o vücut İstanbul'a kadar kendisini götürmek için ücretini dahi vermiş olduğu hâlde besbelli vapurda faydasız bir yük addolunacağı için cenazeyi o misüllü gariplerin ekseriya başlarına geldiği veçhile suya atmak için vapurun kaptanı bunun başı ucuna dikilir. Bereket versin üç Müslüman gayret-i dîniye ve hissiyat-ı insaniyeleri heyecana gelerek dinimizce bir mevtaya ne yapılırsa ifa etmek için kaptanı def ederler.

Bilmem gasl ederler mi etmezler mi biçareye bir kat temiz çamaşır giydirirler, sandığında bulunan bir cibinliği kefen ittihaz ederek bedenini ona sararlar, baş ve ayak tarafını dikerler. Vapurun muallak olan sandalına korlar, indirirler. İki Müslüman'ın birisi başından diğeri ayağından tutarak suyun üzerine bırakırlar. Vapur yoluna devam ile şimale doğru gider. Mevta da beyaz kefeniyle cenuba doğru uzar. Nihayet vapurun köpüklü dalgaları içinde nazardan kaybolur. İşte dünyanın hâli... İşte hayatın sonu...

Şimdi bu tarafta haremimin hastalığı günden güne ağırlaşarak zevcine intizarda bulunuyor. Vürudunun niçin tehir ettiğini soruyor da diyormuş ki “Ben pek fenayım, Allah vere de kocam beni sağ bulaydı.” Heyhat! Size daha ne yazabileyim? Pek müteessirim. Bâkî uhuvvet efendim.

2 Mayıs 92

Ekrem

[Mustafa Reşid, *Bedâyiü'l İnşâ*,
Kısm-ı Evvel, Cüz 1, İstanbul 1302/1886, s. 129-134.]

8

Bir Mektup¹

[Lütfi Bey'e]

Bu defa aldığım bir lütufnamenizde ondan evvelkinin cevabına destres olunamadığından bahis ile beyân-ı teessür buyruluyor. Zât-ı vâlâ-yı hünermendâneleri gibi teveccühlerine mazhar olduğum sâir bazı ihvan-ı kiramın da o yoldaki taltiflerine ifâ-yı lâzime-i teşekkür için kesret-i meşâgıl-i hakîrânemin meydan vermemesinden dolayı bendenizde teessür daha ziyade olduğuna itimadınızı rica ve teveccühât-ı kalbiyenizin bekasını niyaz ederim. Bâkî uhuvvet efendim.

5 Mayıs 1301 (17 Mayıs 1885)

M. Ekrem

[Mustafa Reşid, *Bedâiyü'l İnşâ*,
Kısm-ı Evvel, Cüz 1, İstanbul 1302/1886, s. 134.]

¹ “Ezkiyâmızdan Lütfi Bey'edir.” notuyla yayımlanmıştır.

Efendimiz:

Mevzuuna yakışır bir Şey yazılmak iltimasıyla gönderilen resmin arz ettiği o nazik hayali, Şiir ile tasvir etmek kalem-i ahkarnemin hiĭbir vakitte muktedir olacağı Şeylerden değildir. Hâlbuki bendenize verilmek üzere ibtidâ haftalarca bir ztın yanında ve muahharan dahi hemen bir o kadar müddet nezd-i ciznemde kaldıktan sonra Şu mazerete mebni resmin iadesine kalkışmak mnasebetli bir hareket olamayacağı mütalaası melfuf manzume-i ncizin takdimine medr-ı cüret oldu.

Manzumenin mecmua-yı muteberelerine lyık bir Şey olmadığı mteriftir. Şu kadar ki bir çobanın kavalından çıkan tabii nağmeler her türlü sanattan ber iken ekser tabiata hazin geldiği gibi bir cizin kaleminden sdır olan o kaba kaba terennmlerden de hoşlanacak veya daha doğrusu mteneffir olmayacak birkaç sahib-i tabiat bulunursa o kalemin sahibine göre bu da bir büyük Şeref değil midir? Bâkî hulûs u hürmet efendim.

Haziran 21 Sene 98¹

Recaizade Ekrem

[Mustafa Reşid, *Bedâyiü'l İnşâ*,
Kısm-ı Evvel, Cz 1, İstanbul, 1302/1886, s. 135.]

¹ Miladi takvime göre 3 Temmuz 1882.

Efendi-i müşarünileyhin mahdumu Ekrem Beyefendi'nin Halep vilayet-i celîlesinde tab olunmakta olan Fırat nam gazeteye yazdığı tebriknamedir.

Halep vilayet-i celîlesinin dahi *Fırat* namında yeni bir gazete tab ve neşrine mübâşeret eylediği bu kere pîrâye-bahş-ı dest-i îzaz olan irade-nâme-i mahsus-ı kerimânelelerinden anlaşılmiş ise de mezkûr gazete henüz resîde-i nazar-ı mütalaamız olamamıştır. Binaenaleyh muhaleset-i kalbiyemin saik u müşevvik olacağı bazı mütalaat-ı kasırânemin -ki onun cihât-ı umumiyesine müteallik olacaktır- arz u beyanı ileriye tâlik olundu. Mâmâfih müsellim-i erbab-ı dikkat ü temyiz olan kuvve-i kalem ve ona munzam olan ulviyet-i efkâr-ı hakayıkdânilerinin sahife-i iştiharda nakş-pezir ettiği sair âsâra nazaran çîre-desti-i himmetleriyle bir eser-i cemîlin dahi diğerleri miyânında en büyük bir mertebeyi hâiz olacağında iştibah etmem. Tebrik eylerim. Nezd-i dakayıkperverlerinde arz u beyân külfetinden berîdir ki gazeteler efkâr-ı umumiyenin miyar ve mümeyyizidir ki bu kaziye ile onun neşredeceği efkârın şeref-i hakikiyesine lâyük ve terakkiyât-ı asriyeye muvafık surette bulunmak lâzım geleceği umûr-ı bedihîyenin en mütemeyyizidir. Hakikat-i hâlde ise suret-i ferihası cevdet-i sarihadan ibaret olan iki sahib-i kemâl ki mesleklerinde teferrüd karine-i hâlleridir. Bu gazetenin kâfil-i idaresi buldukça bilvücuhtarzukey olacağımız derecede fayda-bahş-ı devam olacağı cây-ı güman değildir. Çünkü muktezâyı hâl eser-i itidal ister. Binaenaleyh *Fırat*'ın cedavil-i süturunu feyezân-ı efkârdan vikâye ile himaye lâzımdır zannederim. Gazetemizin ise bu gazete ile rabıta-yı ittihat peyda etmesi akdem-i efkârı idi. Şimdi bu ümniyenin husûlü a'zam-ı iftiharı olacaktır. Bâkî her hâlde...

[Mehmet Tefvik, *Letâif-i İnşâ*,
C. 4, İstanbul, 1868, s. 89-90.]

Mîr-i müşârünileyhin diğeri bir tebriknamesidir:

Nüşa-i nâdire-i kemâlât ü irfan mecmuayı zât-ı huçeste-sıfat tahrirânelerinde münderiç envâ-yı hüner ü fezâil iktizasınca hemâre sitâre-i iclal ü ikbâl-i semihaneleri terakkiyat-ı evc-i iğlâ ve pertev-i barika-i feyz ü saadeti havâlî-i küngüre-i âsumana envar-bahşâ olacağı ruşenâ olup işte bu müddeanın sıdk u selametine dâl ü beraat-i istihlal olmak üzere bu kere evvelîn-i kademe-i silm-i meşihât olan İstanbul kazası mesned-i vâlâsı ittikâ-yı mübahat-efzâ-yı zat-ı âlileriyle izz ü mefhâretin vâsıl-ı pâye-i müntehâsı olduğu haber-i müverris'ül-mesârı kırata gûş-ı iftihar olmasıyla “mübârek-bâd u ferruh-bâd, meymun-bâd u ferhunde.” “Eâdî-i cümle der-girye, ehîbbâ-yı cümle der-hande.” zemzemesiyle tezyîn-i lisân-ı şükraniyete ibtidâr olunduğu gibi uhde-i hulûs u hususiyetime müterettip olduğu üzere resm-i tebrik ve tehniyenin nazmen icrası zımında bir kıta tarih dahi keşîde-i rişte-i imlâ kılınarak leffen takdîm-i pişegâh-ı maarif-i destgâhları kılınmıştır. Heman cenâb-ı meserret-bahşâ-yı kulûb-ı âlimiyân tenezzühet zatühü ani'l-şebîhi ve'l-akran zat-ı maali-simat-ı kerimânelerini an-karibizzaman çar-bâliş-nişîn-i sermesned-i meşihât-ı ûlyâ ve bende-i hülûs-girdarları gibi ahillâ-yı sıdk-intimalarını böyle birer eser-i nâçiz ile ma'raz-ı tes'idde zemzeme-ârâ buyurması daavât-ı ber-efrahte-i dergâh-ı halikû'l-berâyâ kılındığı muhatâ-yı ilm.

[Mehmet Tevfik, *Letâif-i İnşâ*,
C. 4, İstanbul, 1868, s. 91-92.]

[İbnülemin Mahmut Kemal İnal'a]

همچنين است اي برادر حال اين كردون دون
هر كه آيد ميروود انا اليه راجعون¹

Bu hakikat herkesçe bilinmek ve hatta bazılarınca daima derpiş-i ibret ve intibah bulundurulmakla beraber mevt gerek gidenler gerek kalanlar için acıların en zehr-nâkidir. Bunda şüphe yok. Mamafih evlâdın eba ve ümmühatı tedfin etmesi mevt hakkındaki kanun-ı tabiatın en âdi bir hükmünü teşkil eder. Bu hükme evlâd razı olmamak isterler. Aba ve ümmühatın ise en büyük, en muhikk arzuları bu hükümden hariç kalmamalarıdır. Ne oldu iki gün evvel ki mülakatta emr-i mukadderin karibu'l vuku olduğuna dair bir imada bile bulunulmamıştı. Nihayet dest-i cellâd-ı ecel o nüsha-i nadire-i fezaili de eydi-i istifade-i ahlafından ba'deten nez' ile çâh-ı adimü'l-gavr-i ademe fırlattı öyle mi?

Hiç olmazsa felâketten vukuu günü haberdar olaydım da na'ş-ı mübareki karargâh-ı ebedisine kadar takib edenler arasında bendeniz de bir muhibb-i kadim sıfatıyla isbat-ı vücut edeydim.

Hasenat-ı âmâliyle merhum, kurb-ı ilâhide mazhar-ı niam-ı namütenahi oldukça bilcümle efrad-ı hanedan-ı âlîlerinin mazhar-ı ömr-i tavail ve nail-i ecr-i cezil olmaları duasını tertil ederek iki birader-i pakize güherleriyle beraber zat-ı vâlâ-yı fazılanelerine arz-ı taziyet-i ihtiramkariyle müsaraat eylerim efendim.

Şişi: 22 Teşrinisani 1324²

Recaizade Ekrem

[İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*,
Cüz 1, MEB Yay., İst., 1969, s. 285.]

¹ *Hemçünîn est ey birader hâl-i in gerdûn-ı dîn*
Her ki ayed mireved inna ileyhi râciun

(Günümüz Türkçesiyle: Ey kardeş, bu alçak feleğin hâli böyledir. Her gelen gidiyor, şüphesiz ona dönecektir.)

² Miladi takvimle 27 Kasım 1908.

b. Mecmualarda kalan mektuplar

13

Şûra-yı Devlet başmuavinlerinden İzzetlü Ekrem Beyefendi'nin memuren Yemen'de bulunan ehibbasından bir[i]lerine cevaben yazdıkları mektûb-ı letâfet-üslûbdur.

.. Ağustos .. sene tarihli keremnâmenizi dest-i tekrîm ile alarak dîde-i mesâr-ı memnuniyetle okudum. Bu mektup ki İstanbul'dan ve evlâd ü iyâl ü ahhâb gibi dünyada en ziyade sevilen şeylerden müfâratla Yemen gibi ayrı kıt'anın müntehâ-yı garbî-i cenubisinde bir hıttâ-i bâideye müteveccihen engin denizlerden güzâr esnasında gönülde hâsıl olan hissiyat ve mülâhazât-ı garibenin tarifâtını şâmildir. Elfâzında bir ittîrad bir metânet var ki kenâr-ı bahre birbirini müteakip gelip çarpan dalgalardan hâsıl olan sadâlar gibi kalbe dehşetli bir safa veriyor! Maânîsinde bir neşe-i ber-hâlet var, âlem-i mehtabın ruhâniyeti gibi vicdana lezzetli bir hüzün îras ediyor! İşte bu mektubu birkaç saatler bir düziye okudum. Okudukça letâif-i hakikiye ve mehâsin ü sınıy-i tabiiyesine hayran oldum. Hayran oldukça şu tasavvurda bulundum:

-Nazarınızın, altınızdaki derya ile üstünüzdeki semadan başka bir şeye taalluk etmediği zamanda geminin dümenine yakın bir mahalde oturmuşsunuz. Hava biraz mağmûm denizde de telatûm yok imiş gâh vapurun pervanesinden hâsıl olan köpüklü dalgaların uzayıp gidişine ve gâh kıblenümâ-yı kalbin delâletiyle ufk-ı merîde vatan-ı dūr-efgendenin yani İstanbul'un bulunduğu noktaya kemâl-i iştiyak u hasret ve sanki olduğunuz yerde az buçuk hareket edecek olursanız vaziyet-i asliyenizi bir daha bulamayacak matmah-i nazarîde bütün bütün kaybedecekmışsiniz gibi gayet sakın ve mâmâfih rahatsız bir suretle medd-i nazar edermişsiniz. O aralık mir'at-ı kalbinizde birtakım hissiyat ve mülâhazât cilve-nümun olmuş sonra kalemi elinize aldığınız zaman ressam-ı muciz-tıraz-ı maneviyât olan kuvve-i müfekkireniz o hissiyat ve mülâhazatı fotoğrafla ahz eder gibi safha-yı kalbinizden kâğıt üzerine aksettirmiş sonra o tasvir-i bînazire mektup şekli verilip bendenize gönderilmiş!!!

Böyle mektup nezd-i erbâb-ı vefâda ne dereceye kadar makbule geçer ve muharririne ne mertebe câlib-i şükran ve memnuniyet olur? Burasının tayinini hayranı olduğum zekâvet ve dirayetinize havale eylerim.

Mektubun bir firkasında -o tarihe kadar keremnâmenize nâil olamayışım kesret-i meşguliyet-i seniyezden ileri geldiği beyân ve temin buyruluyor. Vâkıâ bu yolda mektuplar ki tasvîr-i vicdaniyatta meşguliyetsiz ve yalnız meşguliyetsiz değil küdüretsiz zamanlarda yazılır ve öyle zamanlarda ise hayfâ ki eyyâm-ı hayat içinde pek nâdir tesadûf olunur!!!

Andan kat-ı nazar haslet-i vefâkârî ve mürüvvetinize o kadar emniyetim vardır ki merasim-i sûriye-i muhabbetten olan müraselât hususunda taraf-ı âlinizden vukua gelecek tehhürâtı bendeniz ifrât-ı meşguliyet gibi hakikî ve makbul olan özürlerden başka bir sebebe

hamledemeyeceğim gibi zât-ı âlînin dahi bu yoldaki taksirât-ı müteakabile-i âcizâneme o nazarla bakacağınızı ümid ederim. Binaenaleyh lütufnâmenizin cevabını bugüne kadar geciktirdiğimden dolayı afv ü âlîlerini rica ve bundan böyle dahi meşguliyet-i devletiniz müsaid oldukça mekâtib-i seniyeze nâiliyetimi istidâ eylerim.

[*Revnak*, Y. 1291 (1875/1876), S. 6, s. 89-91, 94.]

Saadetlü Ekrem Beyefendi hazretleri tarafından ihsan buyurulmuştur:

Efendim,

Gayret'inizin ilk nüshasından bir tane de bendenize göndermişsiniz. Kemâl-i memnuniyetle okudum.

Mülkümüzde neşr-i edebiyata hizmet edecek bu yolda vesaitin taaddüdüyle beraber kifayetsizliği malûm olduğundan *Gayret*'i neşre ibtidarınız şâyân-ı takdir ve teşekkürdür.

Sizin kifayet-i edebiyenizi herkesten ziyade ben bilirim. “Kifayet-i edebiye” tabirinden maksad-ı âcizânem ne olduğunu herkesten ziyade siz bilirsiniz. O cihetle *Gayret*'in men'i yed-i iktidarınızda olmayan bir sebep-i mücbir hâdis olmadıkça ber-devam olacağından eminim.

Mukaddime-i risalede: “Bilmem nedendir, İstanbul'da risale-i mevkuteler devam edemiyor” demişsiniz. Bundan ne anlayacağız? O makule resâile halkın rağbeti mi yok? Yoksa çıkarılan resâilin rağbet-i umumiyyeye mazhar olacak liyakati mi yok? Bendenizce doğrusu ikincisidir.

Mülkümüzde âsâr-ı fikriyenin her nev'i için gayet mahdût görünen erbâb-ı mütalaa okumaya layık şeyler vücûda gelince çoğalıyor. Bu tecrübe ile sabit olan hakâyıktandır. Filhakîka bugünkü günde halkımızın edebiyatça evvelan ihtiyacını lâıyıklıya takdir ve o ihtiyaca göre tutacağı meslek-i sahibi birkaç nüshasıyla isbat ve takrir eden risale-i edebîyeler niçin devam edemesin? Vaktiyle *Mecmua-yı Fünûn*'lar, ondan sonra *Dağarcık*'lar, *Kırk Ambar*'lar o kadar mevâniyle beraber nasıl devam etmişlerdi? Şimdi de *Mecmua-yı Ebüzziya*'lar, *Mirat-ı Âlem*'ler nasıl devam ediyorlar? Okumak yazmak bilmeyen bir köylüden bed' ile en büyük allâmelere hakîmlere kadar her sınıfta, her sinde bulunan umum halkın gıda-yı ruh-sefa-yı vicdan addettiği edebiyata ait olan ihtiyacı bu memlekette ifaya *Gayret* gibi haftalık bir gazete değil yevmiye neşrolunur, seksen tanesi bile kâfi olmamak lâzım gelir. Ne faydası var ki edebiyat-ı sahiha ne olduğunu bilmeyerek ve o yoldaki ihtiyacı takdir ve kendilerine bir meslek dahi tayin etmeyerek bir taraftan peyda bir taraftan nâbûd olan mevkut risaleler -hemen umumunda ciddiyetten bir eser olmadığı için- bittabi mazhar-ı rağbet olamıyorlar. Sonra da bunların devam edemeyişi erbâb-ı mütalaa'nın fıkdanına hamlolunur!

İnsaf edelim: Bugünkü günde Acemâne fahriyyeleri hâvi mânâsız gazeller -Nergisî-pesend ibareleri şâmil gülünç makaleler -şunun bunun hakkında taarruzlar, mezemmetler, tezyifler- etfâl-i mekâtibi güldürmeye, eğlendirmeye mahsus maskaralıklar ve hususiyle terakkî arzu-yı umumiyesine münâfi ucube ve sakîm fikirler gibi hiçbir kimseye zerre kadar faydası olmaktan başka ezhân-ı nev-resigân için bayağı semm-i mühlik derecesinde muzır olan münderecât-ı merdûde ve müstekrehesiyle bir risale-i edebiyeye- her okuduğu şeyde bir faide-i ciddiye arayan ekseriyet-i erbâb-ı mütalaa rağbet etmezse mâzur değil midir?

Vâkiâ öyle maskara mecmuaların da ibtidâ-yı zuhûrlarında revaçları görülüyorsa da o revaç daimî olamaz: Maskaralıktan mahzûz olanlar da bir gün olur ondan usanırlar. Usanılmayacak âsâr ise

asr-1 mümtaz-1 padişahînin terakkiyât-1 edebiyesiyle mütenasip olarak fikren liyakat ve nezahati, lafzen sühûlet ve letafeti hâiz olan şeylerdir ki herkes için munîs-i rûh, nedîm-i vicdan olmaya şâyândır.

Yine tekrar edelim: Kifayet-i edebiyenizi bilirim, ümid ederim ki risalenizi okuyanlara hem istifadeyi hem de telezzüzü mucip olacak mevâd-1 nâfiaya, âsâr-1 nefîseye hasreder ve bu haysiyyetle erbâb-1 hased ve garazın bittabi uğrayacağınız tarizâtına mukabele ve beyhûde münakaşaya tenezzül etmeyerek meslek-i edibânenizde devam ve hizmet-i ciddiyyeye ikdam eylerseniz sizden gayret-i edibâne... halktan rağbet-i müşvikâne... Bâkî Cenâb-ı Hak'tan tevfik isteyelim efendim.

Fî 7 Kânunusâni sene 1301¹

Recaizâde M. Ekrem

[*Gayret*, S. 2, 10 Kânunusâni 1301 (22 Ocak 1886), s. 1-2.]²

¹ Miladi takvime göre 19 Ocak 1886.

² Zikredilen mecmuuda "Mukabele" başlığı altında cevap mahiyetindeki şu mektup neşredilmiştir:

"Üstâd-ı muhteremim efendim hazretleri

Şu iltifâtnameyi kemâl-i iftihar ile risaleye dercettim. Üstâdın böyle teşvik ve tergebine mazhar olduğunu gördükçe Tahîr'in şevk ve gayreti ne mertebeye varacağını efendimiz de tasavvur buyurabilirsiniz. Dünyada inkârî kâbil olmayan hakayıktandır ki insan bir suretle teşvik görmedikçe pek güç terakki eder yahut hiç edemez meğerki tabiatı mehtab gibi zulmet-i yeis içinde küşayış bulan dühât ola.

Gayret'i neşretmekten maksadım mukaddimesinde de arz ettiğim gibi vatanıma az çok bir hizmet ibraz etmekten ibarettir. Bu maksadın husulü ise iki şeyle müyesser olur. Biri risalenin müderecatı daire-yi edeb ve terbiyeyi tecavüz etmemek ve mebâhisi halkın nazar-ı rağbetini câlib olacak surette bulunmaktır. Bu hususa kudret-i âcizânemin yettiği kadar çalışacağım.

Biri de efendimiz gibi dühât-ı üdebamızın âsârıyla tezyin etmektir ki bu ancak lütfunuzla mümkün olur.

Risalem rağbet-i umumiyyeye mazhar olabiliyorsa hiç şüphe etmem ki bu saadetin husulü bendenizde -taltifen- vücûdu tebşir buyurulan kifâyet-i edebiyeye ile değil hüsni nazar-ı edibâneniz sayesinde müyesser olur ki *Gayret*'in ona mazhariyeti bu taltifnâme-yi üstâdanenizle mübeşşerdir." (*Gayret*, S. 2, 10 Kânunusâni 1301 (22 Ocak 1886), s. 2.)

[*Şehbâl* Mecmuası'na]

Geçen yaz bir müsamere-i hususiyede bulunmuştum. Geniş mükellef salonun ortasında dört köşe büyücek bir masa var ve masanın üzeri gayr-ı muntazam bırakılmış birçok gazeteler, resimli resimsiz mecmualarla dolmuştu.

Bir aralık Piyanist F.. Efendi'nin "Şophen"den icraya başladığı bir salon valsini sükûnetle dinlemek için erbâb-ı meclisten her biri bir koltuğa yerleşerek artık her türlü şamatât-ı sohbeta fâsıla verildiği sırada ben de masaya takarrüble gazeteleri, mecmuaları şöyle bir gözden geçirmek istedim. En evvel elimin altına *Şehbal* musavveresinin en son çıkan nüshası rast geldi. Bunu zaten görmüştüm. Mâmâfih yine dikkat ve telezzüze temâşâsına koyularak yapraklarını ağır ağır çevirmeye başladım.

Piyanist henüz valsini bitirmemişti ki erbâb-ı meclisten R.... Bey yerini terk ile geldi, yanı başımda ayakta durdu. Ben yaprakları çevirdikçe o da eğilip eğilip bakıyor ve yine doğruluyordu. Bir aralık daha ziyade eğilerek kulağıma yavaşça "yazık" diye seslendi. Bu dakikada ise valse hitam veren sanatkârın hüneri alkışlanıyordu.

Alkış bittikten sonra R... Bey'e döndüm. "Yazık" dediniz... "Neye, niçin yazık oluyor?" dedim. Cevap verdi: "*Şehbal*, pek güzel bir mecmua da..." Bu sefer daha dikkatli yüzüne baktım. İstizâh-ı meram ettikçe istiskal ile dedi ki: "Böyle şeyler bizde devam edemiyor. Şüphe yok ki bu güzel mecmua da çok sürmeyecek. *Demet*'lerin, *Kadın*'ların, *Âşiyân*'ların, filanların yanına gidecek. Yazık değil mi?"

– Fakat bu resimli... Hem de görüyorsunuz ya ne kadar nefis...

– İşte asıl onun için yazık ya...

Ben bir şey demeden ilave etti:

– Böyle her suretle nefis, mutenâ bir resimli gazetenin ne kadar büyük fedakârlıklar, himmetlerle çıkacağını bilirsiniz. Maatteessüf itiraf etmeliyiz ki halkımızın servet-i irfanı, kudret-i maliyesi böyle şeyleri yaşatmaya kâfi değil.

– "Noksan-ı rağbeti" demek istiyorsunuz.

– Siz isterseniz öyle deyiniz. Fakat netice hep bir.

– Fakat sebat ve ikdam ile her müşkil, her mâni iktihâm olabilir.

Muhaveremiz bu noktada kalmıştı. Ondan sonra *Şehbal*'in daima müterakki bir siyaset ve matbuat ile teakub eden nüshalarını müştakâne, mütehalikâne nazar-ı im'an u istihsandan imrar ederken... R. Bey'in o "yazık" nidâ-yı bedbahtânesi kulağımda çınladı ve gönlümde gizli bir hiss-i esef, müstakbele râci bir efsûs-ı tahassür uyandırdı.

İşte şimdi *Şehbal*'in on beş rakamlı nüshası da çıktı. Bu rakamın böyle mevkût, mühim eserlerin başlarında görünmesi istikballeri için pek çok ümit-bahıştır. Bu rakamdan sonra yirmi rakamı kolaylıkla gelir. Ondan sonra da eserin devamı temin olmuş demektir. Bu hâlde diyebilirim ki biz Osmanlılar da bugünkü günde İngilizler, Fransızlar, Almanlar, İtalyanlar gibi nefis, nefis olduğu kadar ciddi bir salon musavveresine mâlikiz. Matbuat-ı Osmaniye de *Şehbal*'in vücûduyla bahş-ı iftihar edebilir.

Evet, bütün nefayis-perverler, bütün sanat-şinaslarca musaddık olsa gerektir ki *Şehbal* mükemmeliyetçe Avrupa'daki emsalinden hiç de aşağı değildir. Görünüyor ki sahib-i imtiyazı mecmuasının hiçbir cihetçe noksan ve kusuru bulunmamasına son derecede gayret ediyor. Bunun ne kadar fedakârlığa mütevakkıf olduğunu halkımız lütfen düşünürlerse vermiş olduğu rağbeti esirgemezler. Ve zannediyorum ki esirgemiyorlar da...

Bu musavvereyi her nüshasında tezeyyün eden o parlak, o lekesiz resimlere dikkat olunsun. Hiçbirisi zaten mevcut ve diğer mecmualarda münteşir şeylerden değil, ittılai ammece faydalı olacak hadisât-ı medeniye ve vukuat-ı mahalliyeye müteallik taze ve sûret-i mahsusada yaptırılmış klişelerden aksettirilmiş.

Tasvir cihetiyle böyle, acaba münderecat itibariyle nasıl? Evvela şunu demek lazım ki mahir bir fotoğraf, mahir bir çinkograf, mahir bir tâbi' ile mukavele olunduktan sonra her vakit öyle nefis, parlak, dil-rüba resimler elde edilebilir ancak o resimlerle nefasette rekabet edecek münderecat tedariki biraz müşkildir. Zira erbâb-ı tefekkür ve tahrir, sanatkârane, fevkalade mahsul-i irfan vermek için her zaman müstaid ve müheyya değildir. Ancak şu var ki pek güzel resimler pek güzel olmayan yazıları da geçirirler.

Zaten musavvereler hiçbir yerde münderecat-ı tersimesi kadar münderecat-ı tahririyesine ehemmiyet vermezler. Bunlar Fransızların aktüalite dedikleri havadis-i vukuat-ı mühimme-i âlemi ihtiraat u şubât-ı fenniyyeyi nakl ve tarif ederken bunları münasip ve güzel resimlerle bir kat daha ma'raz-ı vuzûha çıkarmayı ve bu suretle karilerinin bir zamanda hem nazarını hem fikirlerini memnun ederek husûl-i istifade-i tammelerini temin etmeyi iltizam etmekle beraber sırf edebî âsâr dercinden de bütün bütün istiğna göstermezler.

Şehbal ise makalât ve âsâr-ı mündericesinin nefasetçe resimleriyle mütenasip olmasına himmet ediyor ki bu meziyeti de başkaca şâyân-ı takdirdir. Yalnız gönül ister ki bu nefis musavverenin sahâif-i garrâsına serpiştirilen "Hikmet Çiçekleri"ni bazen de hadâik-ı efkâr-ı milliyeden toplayın. Acaba mümkün olmaz mı?

22 Teşrinisâni 1325¹

Recaizade

[*Şehbal*, S. 18, 15 Kânunuevvel 1325 (28 Aralık 1909), s. 349.]

¹ Miladi takvime göre 5 Aralık 1909.

[*Servet-i Fünûn'a*]

Fecr-i Âti şiirimizin talîa-i şâşaa-i tecellisini o *Beyaz Gölgeler*'i¹ temâşâdan alınan zevk-i nezih-i sanatın edâ-yı şükür ve senâsı birkaç gün imhal olunabilse de -mümkün değil- ihmal olunamazdı. Cihân-ı tabiatın bütün bedâyiini câmi bir behişt-pare-i hayal-firib ki bir leyl-i mukmir-i âsudenin nim-karanlık harîm-i âgûşunda hülya-nüvaz-ı sevda oluyor. Orada sık ağaçlıklarda gizlenmiş tuyûr-ı nâlekâr rûh-ı naim-i leylî bîhuzur etmekten ihtirazen kesik kesik nagamât-ı hafife ile âlâm-ı dil-ârâm-ı aşkı terennüm ediyor. Burada aheste hurûşan bir şelale-i nûr içinde üryan u şeffaf vücutlarıyla şûhâne, serbazâne idman-ı şinah eden sarışın, esmer yüzlerce benât-ı işve-güzinin nerm ü hâr tenlerinden uçan nefehât-ı garâm-âlud dimağları hırpalayacak, yürekleri helecân-ı ihtiras içinde bırakacak bir muattariyet-i müskirle hevâ-yı muhite yayılıyor.

Bu muhit-i sevdaya mahrem olmak, bu levha-yı zî-ruhun bütün şeffafiyet-i can-rübâsını görmek, bütün musiki-i dilaşubunu işitmek, bu muhitin hevâ-yı muattarını teneffüs etmek, hayat-ı esâtirini yaşamak ister misiniz? *Beyaz Gölgeler*'i okuyunuz.

Bu eser-i bînazîrin her zevk-âşina-yı sanata bahşedeceği ezvak-ı bî-nihaye-i vicdanîden beni de lûtfen hissedar etmek lütufkârlığında bulunan şair-i zî-iktidar Celâl Sahir Beyefendi'ye arz-ı şükran ile beraber muvaffakiyet-i sanatkâranesini tebrik ederim.

18 Kânunusâni 325

(31 Ocak 1910)

Recaizade Ekrem

[*Servet-i Fünûn*, S. 974,

21 Kânunusâni 1325 (3 Şubat 1910), s. 191.]

¹ Celâl Sahir Erozan'ın 1909 yılında yayımladığı şiir kitabı.

[Raif Necdet Kestelli'ye]¹

Edîb-i muhterem Beyefendi,

Hisler ve Fikirler unvanlı eser-i edibânenizden nâm-ı hakirâneme ihdâ buyurduğunuz cildi aldım. Bu vesile ile nâil olduğum iltifat-ı mahsûsun ruh ve kalbimde inkişaf ettirdiği hiss-i inbisat ve ibtihacı bendeniz tarife muktedir olamasam da meftûn-ı kemâli olduğum feraset ve irfanınız pekâlâ takdir eder. Binâenaleyh bendenizi o yolda israf-ı kelimât ile teşhir-i acz mecburiyetinden vâreste eden zekâ-yı enverinize her şeyden evvel arz-ı şükran ederim.

Resimli Kitap'ta *Servet-i Fünûn*'da okuduğum pek fazılâne, pek değerli makalât-ı nezihe altında arz-ı sima-yı mahviyet eden -Raif Necdet- namı ile istînasım epeyce eskidir. Bu sevimli ismin müsemâmâ-yı muhteremiyle de bir iki defa tesadüf olarak teşerrüf etmiştim. Sevda-yı rûhu ve kalbi, gaye-i hayali, zavallı insaniyetin taraf taraf, dembedem içinde bunaldığı zalâm-ı cehl ü adüvvandan tamamıyla sıyrılarak zeval bulmaz bir münevveriyet-i salâh ile tealisine matûf olan bu şair-i edîbin temayülât-ı hissiye ve fikriyesi hakkında kat'î bir fikir hâsıl edebilmekliğim ancak *Hisler ve Fikirler*'i mütalaa ettikten sonra müyesser oldu.

Mütalaası bilhassa erbâb-ı şebab için gayet nâfi ve nevi kendisine münhasır olan bu kitab-ı güzîni tertip ve neşre muvaffakiyet-i fazılânenizi tebrik ve mütalaasından istihsal ettiğim ezvâk-ı edebiye ve fevâid-i fikriyeden dolayı zimmet-i kadirdâniye mütehattim teşekkürât-ı halisânemi arz-ı huzur eylerim nûr-ı aynım efendim.

Recâizâde Ekrem

[“Bir Mektup”, *Resimli Kitap*,
S. 23, Ağustos 1326 (1910), s. 909.]

¹ *Resimli Kitap*'ta mektubun başında şu açıklama yer almaktadır: “*Hisler ve Fikirler*’in intişarı münasebetiyle. Raif Necdet Bey’in ahiren intişar eden *Hisler ve Fikirler* nam eserleri münasebetiyle edib-i muazzam ve üstad-ı muhterem Recâizâde Ekrem Beyefendi Hazretleri tarafından lûtfen irsal buyrulan iltifatname-i edibaneyi aynen dercediyoruz.”

18²¹

Nûr-ı aynım, Celâl Nuri Beyefendi'ye,

“Tab’ım o bağbân-ı giran dest-mâyedir.

Kim bir gül istesem bana bir gülistan verir” diyen Nedim’i resmen tanzîr etmiş oluyorum ki siz benden yalnız bir fotoğraf istediğiniz hâlde işte ben dört tanesini birden takdim ediyorum. Fakat zannediyorum ki hiçbirisini beğenmeyeceksiniz. Filhakîka bunların en yenisi bir seneliktir. Maamâfih hiçbirisi bendenize benzemez değildir. Eğer arzu gelir de yakında resim aldırarak olursam ondan da bir kıtasını yine böyle biliftihar ve maatteşekkür takdim ederim. Gözlerinizi, ellerinizi öperek söze hitam vereyim. Çünkü bunu takdim edecek vasıtanın sabırsızlandığını haber verdiler efendim.

21 Teşrinievvel Sene 328²²

19

Nûr-ı aynım Celâl Beyefendi,

Hakk-ı âcizânemdeki teveccühât-ı necîbaneniz âsârından olarak esnâ-yı seyahatinizde bile bu muhibbinizi unutmadığınızı gösteren ihsan ve iltifat nişanelerinden dolayı zimmet-i ihlas ve meveddete mütehattim-i şükrânı zamanında ifâyâ muvaffak olamayışım bendenize dâğ-ı derûn olmuştur. Dün gece dûçar olduğunuz harik felaketi haber-i musibetini bugünkü *Sabah*’ta okur okumaz düştüğüm hayret zâil olduktan sonra o vakîâ-yı temekkün-sûz esnasında bütün efrâd ve hanedân-ı âlînizle geçirmiş olduğunuz havf u telaş, ıstırab u irtiaş dakikalarını düşünerek fevkalâde müteessir ve mükedder oldum. Zât-ı necîbinize karşı taziyet hususunda ise hicab-alûd bir his ile vicdanımın başka muazzeb olduğunu duydum. Bendenizin geçmişteki kusurlarımı lütfen affediniz. Yangın felaketi için tesliyet makamında söyleyebileceğim bir söz, peder-i muhtereminiz beyefendi hazretlerine de yazdığım gibi yalnız “sağlık olsun”dan ibarettir. Filhakîka sağlık her mâfatı telâfi ettirir. Bâkî kemal-i iştîyak ve hürmetle gözlerinizi, ellerinizi öperim azizim.

Göztepe, 14 Ağustos Sene 1329²³

20

Nûr-ı aynım Beyefendi,

Bu defa da iki eser-i kıymetdârınıza birden nâiliyetle bahtiyar oldum. Tevâli-i inayetinizin müteşekkiriyim. Biz cihan-tab-ı kemâlatınızın lemaât-ı peyderpey zuhûru olan âsâr-ı bergüzidenize nasb-ı intizârı tehâlûkle cidden mütenevvir ve müstefid olduğum kadar tûl-i ömrünüze ve felsefe-yi cedîde mebâhisini muhtevî, feyyaz ve mühim ve hakikaten âlimâne, vatan-endişâne

²¹ 18, 19 ve 20 numaralı mektuplar, *Yarın* gazetesinde “Eski Mektuplar” üst başlığıyla ve “Edebiyatımızın lâyemût simâlarından üstad Ekrem Rezaizade’nin neşolunmamış eserlerini ziyâından vikâye için sahaif-i matbuata nakletmek edebiyat namına mübeccel bir hizmettir. Bu maksat iledir ki destres olduğumuz âtidedeki birkaç mektubu sütun-ı mefhariyemize dercediyoruz” notuyla neşredilmiştir.

²² Miladi takvime göre 3 Kasım 1912.

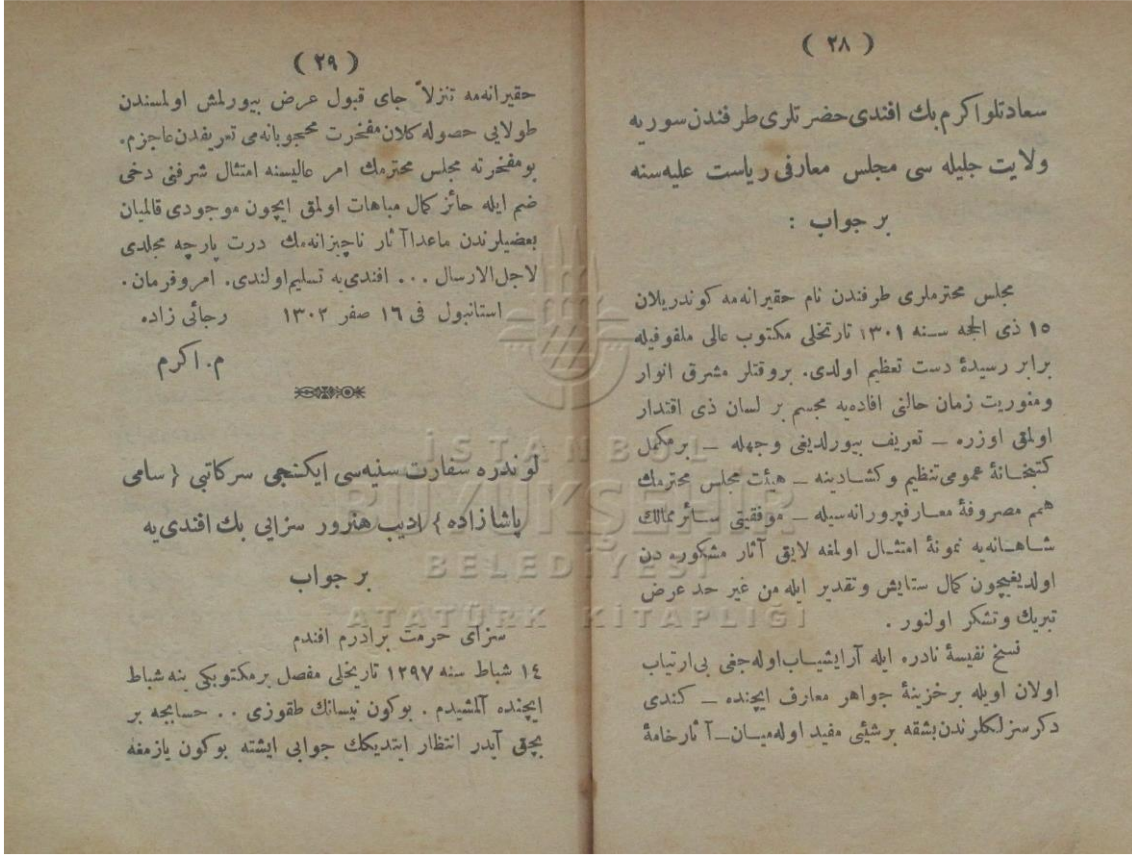
²³ Miladi takvime göre 27 Ağustos 1913.

silsile-yi neşriyatınızla tarik-i sa'y ve emelinde mütereddid ve muhtac-ı irşâd bulunan milletimize hidemât-ı ciddiye ifâsında muvaffakiyetler, şanlar şereflerle berdevam olmanıza pederâne dualar etmekteyim, nûr-ı aynım, efendim.

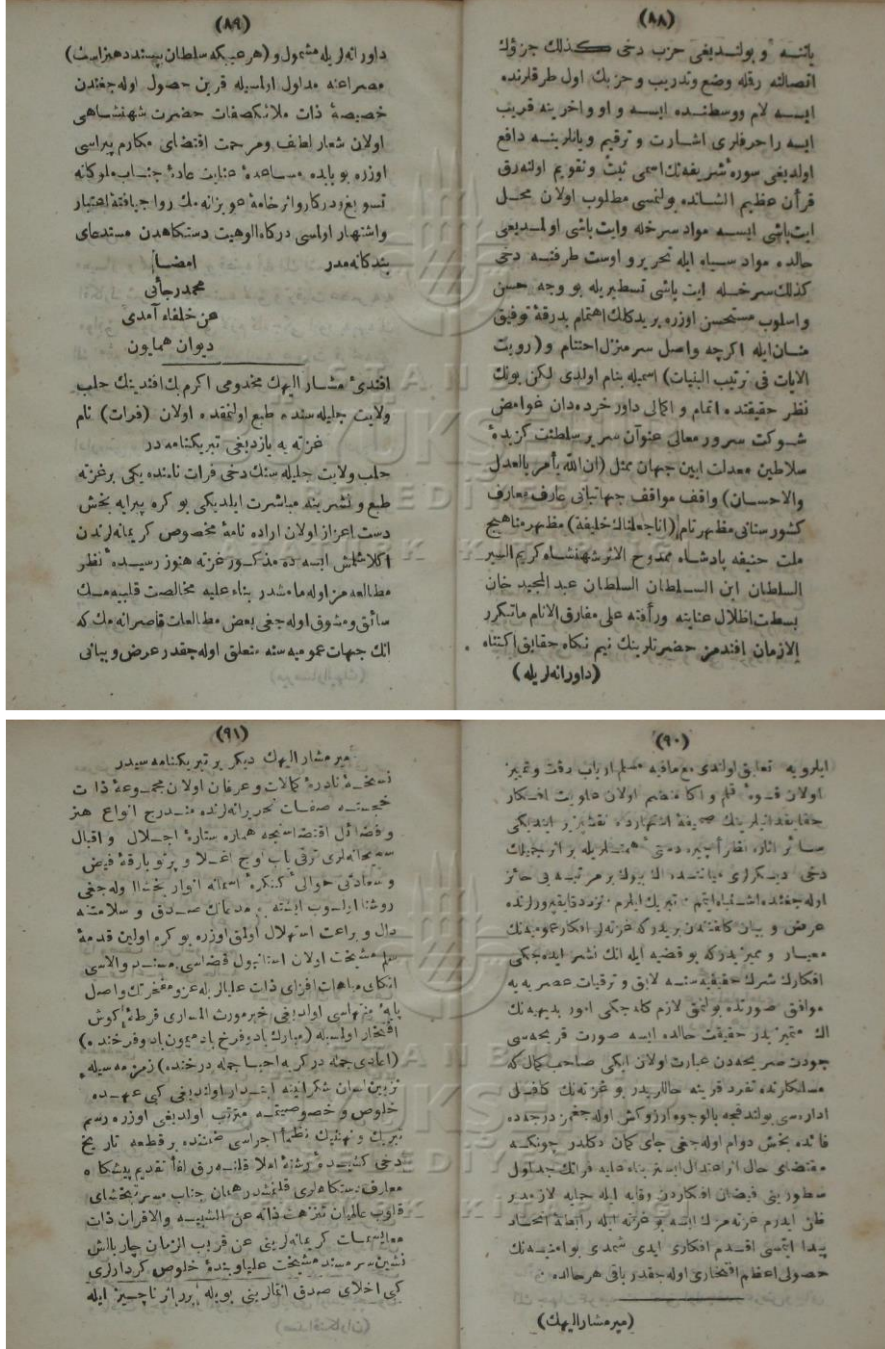
Göztepe, 31 Mayıs Sene 1329²⁴

[*Yarın*, S. 28, 27 Nisan 1338 (27 Nisan 1922), s. 52

²⁴ Miladi takvime göre 13 Haziran 1913.

Fotoğraf 1. Rezaizade Mahmut Ekrem'in *Bedâ'iyü'l İnşâ*'da yayımlanan bir mektubunun orijinal hâli.

Fotoğraf 2. Recaizade Mahmut Ekrem'in *Letâif-i İnşâ*'da yayımlanan bir mektubunun orijinal hâli.

جمعه

۲ برنجی سنه نومرو

۱۰ کانون ثانی سنه ۱۳۰۱

در سعادت ایچون رسد لک آتونه
بدل ۵۰ و طشورلر ایچون پوسته
اجریته برابر ۶۰ غروش اولوب
بر شخدی ۵۰ یازدهر .
هر هفته جمعه کونلری بر شخده
نشر اولنور .

غیرت

هر کونلری باب عالی چاده سنده
آلکسان اقدینک ۱۸ نومرول
استانبول کتابخانه سیدر .
مشورلر دن اوراق کوندرمک
واتونه اولوق ایستایئر یالاده کی
نام و محله مراجعت اچیلدر .

[صاحب امتیاز : مختلی زاده محمد طاهر] معارف نظارتک رخصتیه [ناشری : کتابچی آلکسان]

تطوفتولو کمال بک افندی حضرتلری کدر
دکشمز فنی واردر مستقر اشیایی قالمشدر
دلیلی ثابت اولمش بیکده بر دعوامی قالمشدر
دته انسانه معلوم اولدق معنایی قالمشدر
اگر مجهول آراسنک هر ایشک انجایی قالمشدر

سپهرک بختی اقبالنی هب یا مال ایتدم
حمیت مسککنده ترک اولاد و عیال ایتدم
حیانتدن معززکن وطندن انفصال ایتدم
ثبات و عزیمه حائل بردنی دنیایی قالمشدر

مائی کوردمم عمرمه بر انکار ایدر مذهب
فسادر بر فنا ندیده ز استیاح هر مطلب
فراقی حبس ونفی قدر و ناموسمه کوردم هب
جهانک بر بلاسندن بکا بروای قالمشدر

مصرم ثابت تاجان ورنجه خلقه خدمتمده
فسادکارک قایلر اذکاری دائم قلب ملتده
دیشور بر کون کلیرده سایه فیض حیتده
کمالک سنک قبری قلمدبسه نامی قالمشدر

✽

سعادتلو اکرم بک افندی حضرتلری طرفندن
احسان بیورلمشدر
افندم

« غیرت » کونک ایلک نسخه سندن بر دانه ده بنده کزه
کوندرمش سکر کال ممنونیتله او قودم .
ملکمزده نشر ادبیاته خدمت ایده جیک بو یولده
وساطتک تعددیه برابر کفایتسزلیکی معلوم اولدغسندن
« غیرت » ی نشره ایتدارکر شایان تقدیر و تشکر در .

سزک کفایت ادبیه کوی هر کسدن زیاده بن بیایم .
(کفایت ادبیه) تعیرندن مقصد عاجزانه م نه اولدغینی ده
هر کسدن زیاده سز بیایرسکر . او جهته « غیرت » ک - معنی
ید اقدار کرده اولمان بر سبب مجبر حادث اولدغی - بروام
اوله جنتدن آمینم .

مقدمه رساله ده : « تلم نه دندر . استانبولده رساله
موقوتلر دوام ایدمه یور « دیش سکر . بوندن نه اکلایه .
جغز ؟ .. او مقوله رساله خلقک رغبتنی یوق ؟ . بوقسه
چیتار بلان رسالتک رغبت عمومیه مظهر اوله حق لیاقتنی
یوق ؟ .. بنده کوجه طوغر سنی انجیسیدر .

ملکمزده آثار فکر به نک هر نوعی ایچون غایت محدود
کورتان ارباب مطالعه اوقومعه لایق شیلر وجوده کلنجیه
چونالیور . بوغیر به ایله ثابت اولان حقیقتندر . فی الحقیقه
بو کونکی کونده خلقک ادبیاتجه اولان احتیاجنی لایقیله
تقدیر و اواحتیاجه کوره طوته جفی مسلك صحیحی بر قاج نسخه سیله
اثبات و تقریر ایدن رساله ادبیه لر ایچون دوام ایدمه سون ؛
وقتیله « مجموعه فنسون » لر ایدن سکره « طغارجق » لر
« قرق انبار » لر اوقدر مواضعه برابر نصل دوام ایشدر
ایدی ؟ شمدی ده « مجموعه ابو الضیاء » لر « مرآت عالم » لر
نصل دوام ایدیورلر ؟ .. اوقومق یازمق تیلان بر کوبلیدن
بدا ایله الک بولک علامه لره حکیماره قدر هر صنفده هر سنده
بولتان عموم خلقک غدای روح - صفای وجدان عد
ایتدیکی ادبیاته غائد اولان احتیاجنی بو عملکنده ایشیه
« غیرت » کی هفته لقی بر غزته ذکل بومیه نشر اولنور سکسان
دانه می بیله کافی اولماق لازم کلیر . نه فائده سی وارک
ادبیات صحیحیه نه اولدغینی تیلرک او بولده کی احتیاجنی
تقدیر و کندیلرینه بر مسلك دخی تعین اچمه لره بر طرفندن
پیدا بر طرفندن نابود اولان موقوت رساله لر - هان عمومته
جدیتسندن بر اثر اولدغینی ایچون - بالطبع مظهر رغبت
اوله میورلر . سکره ده بونلرک دوام ایدمه میشی ارباب مطالعه مک
فقدانه حمل اولنور !

غیرتی نشر اتمکدن مقصدم مقدمه سندهده عرض ایتدیکم
کبی وطنه آز چوق بر خدمت ابراز ایده نیتلکدن عبارتدر
بومقصدک حصولی ایسه ایک شیه میسر اولور بری رساله تک
مندرجاتی دائره ادب و تربیه نی تجاوز ایتلمک و مباحثی
خلقسک نظر رغبتی جالب اوله جق صورتده بولنقددر
بوخصوصه قدرت عاجزانه مک یتدیکی قدر چالیده جغ .
بری ده افندمز ککی دهات ادبامزک آثاریه ترین
ایتمسیدرکه بواحق لطفکرله ممکن اولور .

رساله رغبت عمومیه مظهر اوله یلورسه هج شیه
ایتم که بوسمادتک حصولی بنده کرده - تلطیفاً - وجودی
تشریح یور یلان کفایت ادبیه ایه ذکل حسن نظر ادبانه کر
سایه سنده میسر اولورکه غیرتک کا مظهریتی بو تالطیفنامه
استادانه کرله مبشردر .

سعادتلو حامد بک افندسنت بر مکتوب ایلیدرکه

ادبامزک الکی یوکی اولان برذاته

کوندرمشیددی

استاد محترم برادر مکرم افندم

براز راحتسز لک اولدیغی ایشتمدیکم جهتله برنجی
مکتوبی تعقیبه مجبور اولدم . هرکسه باشلادیغی مختارده
نمله نیچون کسدیگر ؟ وطنندن جقان برآمد خاطرندن دهی
چیغقی لازم کیور؟ بنسه سزه بورادن کندی اخطار ایه
مقابله به اجبار ایده جک حالی بر مکتوب یازمشیدم وصولی
(....) دن استخبار ایتدم بوکاده تشکرا اولور و فاسزلق تعمیرینی
سزک حقکرده یاد اتمک بزه یاقتماز و فاسز دکل اما بک
قیدسز اولورسکر بوکاده سبب ؟ بیلورسکرکه سز بزه نه
یایسه کر بزم سزه کوجنک احتمالز بوقدر کاشکی بو حقیقی
تلسیدیگر ؟

بنده برعجائب خسته لغه اوغرام که ایکی آیدر قورتیه .
میورم شونک ایچون عجائب که بی کجه لری راحتسز کوندز .
لری ده راحته مجبور ایدیور هضمسز لقتدن حاصل اوله بر نفس
طفاقلی چکیورم کتاب اوقوبه میورم یازمه میورم اوقور یازارسم
کجه راحتسز لغ آرتیور تألیف هوسی باقی ایسه ده وجود
فانیلکی کوسترمکه باشلادی تبدیل هوا ایچون بومبایدن
جواردکی طساغاره نقل مکان ایشدم هالایا سلسله سندن
بریاچه دیه یلیرم اوقدر بوکسک فکر شاعرانه مک وطنه

انصاف ایده لم : بوکونکی کونده عجمانه فتحک به لری
حایر معناسز غزللر - ترکیسیند عباره لری شامل کولنج
مقاله لر - شونک بونک حقدده تعرضلر، مذمتلر تریفلر -
اطفال مکاتبی کولدریمکه اکلندیزیمکه مخصوص مسخره لقلر
و خصوصیه ترقی آرزوی عمومیسنه منافی اعجوبه و سقیم
فکرلر کبی هج برکیمسه یه ذره قدر فائده سی اولمقدن بشقه
اذهان نور سیکان ایچون بیسایغی سم مهلبک درجه سنده
مضر اولان مندرجات مردوده و مستکره سیله « بر رساله »
ادبیه « به - هراوقودنی شیده برانده جیده ارایان
اکثریت ارباب مطالعه رغبت ایتزه معذور دگیدر ؟
واقعا اوله مسخره مجموعه لردده ابتدای ظهورلرنده
رواجلری کوریلورسه ده اورواج دائمی اوله من: مسخره لقتدن
محظوظ اولانلرده برکون اولور اندن اوصانلیر . اوصانلیه جق
آثار ایسه عصر ممتاز پادشاهینک ترقیات ادبیه سیله متناسب
اوله رق فکر آلیاقت و تراهتی - لفظاً سهولت و لطافتی حاش
اولان شیلردرکه هرکس ایچون مونس روح، ندیم وجدان
اولغه شایندر .

بته تکرار ایدرم : کفایت ادبیه کری بیلیرم + امید
ایدرم که رساله کری - اوقویانلرجه هم استفاده نی هم ده
تلذذی موجب اوله جق مواد نافعیه، آثار نفسیه حصر ایدر
و بوجیتله ارباب حسد و غرضک بالطبع اوغراه جق فکر
تعرضاته مقابله و پهوده مناقشه به تنزل ایتیه رک مسلبک
ادبیه کرده دوام و خدمت جیده به اقدام ایلرسکر .
سز دن غیرت ادبانه .. خلقتدن رغبت مشوقانه .. باقی
جناب حقدن توفیق ایستیم اقدم .

فی ٧ کانون ثانی سنه ١٣٠١

رجائی زاده

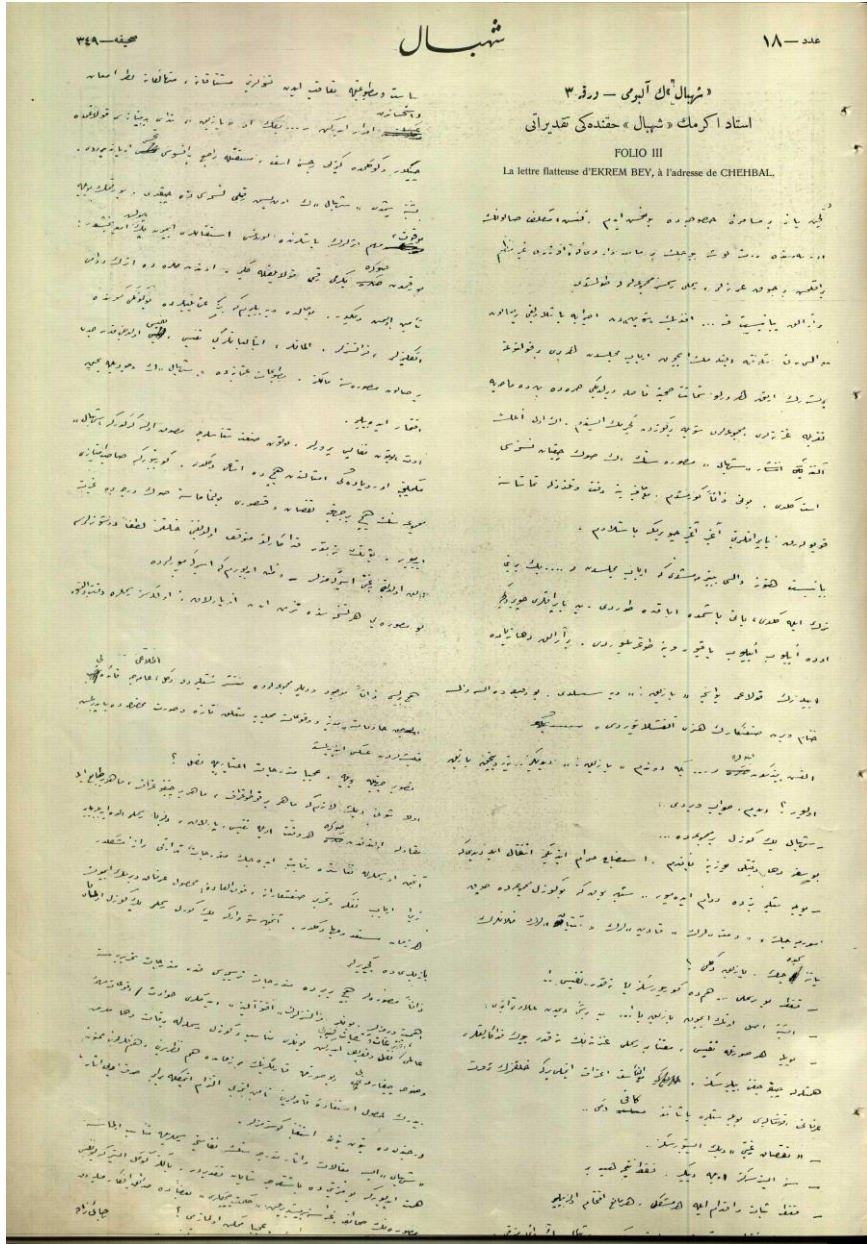
م . اکرم

مقابله

استاد محترم اقدم حضرتلری

شوالفاتنامه کری کمال افتخار ایه رساله مه درج ایتدم
استادینک بویه تشویق و ترغیبته مظهر اولدیغی کوردکجه
طهارک شوق و غیرتی نه مرتبه به وارده جغنی افندمزده
تصور بیورم بیلرسکر دنیا ده انکاری قابل اولیان حقایقده .
ندرکه انسان برصورتله تشویق کورمدکجه بک کوچ ترقی
ایدر یاخود هج ایدمز مکرکه طبیعی مهتاب کبی ظلمت
یاس ایچنده کشایش بولان دهات اوله .

Fotoğraf 3. Recaizade Mahmut Ekrem'in Menemenlizade Mehmet Tahir'e yolladığı ve Gayret mecmuasında yayımlanan mektubun orijinal hâli.

Fotoğraf 4. Recaizade Mahmut Ekrem'in el yazısıyla Şehbal mecmuasında yayımlanan mektubunun orijinal hâli.

Fotoğraf 5. Recaizade Mahmut Ekrem'in Celâl Nuri Bey'e yolladığı ve *Yarın* mecmuasında yayımlanan mektuplarının orijinal hâlleri.